

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ**

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ С.І. Сидоренко
«_____» _____ 2020 р.

**ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТР**

**ЗА СПЕЦІАЛІЗАЦІЄЮ «ГЕРМАНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ
(ПЕРЕКЛАД ВКЛЮЧНО), ПЕРША – АНГЛІЙСЬКА»**

**Тема: *ЗБЕРЕЖЕННЯ АВТОРСЬКИХ ІМПЛІКАЦІЙ ПІД ЧАС
ВІДТВОРЕННЯ РЕАЛІЙ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ (на матеріалі творів
Ю.Андруховича)***

Виконавець: студентка групи ФЛ-201«Мз» *НІКОЛЕНКО ОЛЕНА ЮРІЇВНА*

Керівник: канд. філол. наук, доцент *ЛИНТВАР ОЛЬГА МИКОЛАЇВНА*

Нормоконтролер: _____ (*Кондратенко Юлія Вікторівна*)

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. РЕАЛІЯ ЯК ОДИНИЦЯ БЕЗЕКВІВАЛЕНТОЇ ЛЕКСИКИ, ЇЇ МІСЦЕ ТА ФУНКЦІЇ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ЛЕКСИКИ.....	7
1.1. Основні підходи до визначення реалій в сучасній лінгвістиці.....	7
1.2. Місце реалій в системі національно-культурної лексики	11
1.3. Специфіка вживання лінгвокультурних реалій та їх функціонування у художньому тексті	16
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕАЛІЙ У ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ КОНТЕКСТІ НА МАТЕРІАЛІ ПРОЗОВОЇ ТВОРЧОСТІ Ю. АНДРУХОВИЧА	24
2.1. Структура, типологія та класифікація лінгвокультурних реалій	24
2.2. Засоби та способи передачі реалій англійською мовою	35
2.3. Способи перекладу реалій англійською мовою в романах Юрія Андруховича «Перверзія», «Рекреації», «Московіада»	42
2.4. Способи збереження реалій на матеріалі роману Ю.Андруховича «Рекреації» та його перекладу англійською мовою	47
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ШЛЯХІВ ТА МЕТОДІВ ПЕРЕКЛАДУ РЕАЛІЙ-РАДЯНІЗМІВ, ДІАЛЕКТИЗМІВ ТА СУРЖИКІЗМІВ НА ОСНОВІ РОМАНІВ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА «МОСКОВІАДА» ТА «РЕКРЕАЦІЇ».....	53
3.1. Способи відтворення радянізмів досліджуваних романів в англійському перекладі	53
3.2. Функціональне навантаження і способи відтворення діалектизмів досліджуваних романів у англійському перекладі	59
3.3. Способи відтворення суржикізмів досліджуваних романів в англійському перекладі	65
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	83
ДОДАТКИ	95
ДОДАТОК А	96
ДОДАТОК Б	97
ДОДАТОК В.....	98
ДОДАТОК Г	99

ВСТУП

Проблемі вивчення реалій та відтворення їх у перекладі присвячено чимало розгорнутих і коротких мовознавчих та перекладознавчих розвідок. Ученими, такими зокрема як Р. Зорівчак, С. Влахов і С. Флорін, А. Реформатський, В. Уваров, А. Супрун, В. Рєпін, В. Крупнов, запропоновано різнотипні класифікації реалій, досліджувано труднощі, пов'язані з адекватним перенесенням у перекладний текст всього масиву культурної інформації, закодованої в реаліях, що містяться в першотворі, та намічено можливі шляхи подолання цих труднощів. Напрацювання цих та багатьох інших лінгвістів, втім, не лише не вичерпують питання, а навпаки чітко вказують на перспективи та ймовірні лінії його подальшої розробки. Однією з таких ліній, продиктованих, крім усього іншого, сучасною ситуацією у вітчизняному перекладознавстві, де відчутний брак праць, що стосувались би проблематики перекладу з української мови іноземними, на сучасному етапі може бути вивчення функціонування реалій у творах сучасної української літератури та специфіки їх відтворення в нині існуючих перекладах відповідних текстів. Оскільки реалії «завжди хоча б частково стильотворчі засоби, бо вони сприяють створенню національного колориту як постійного складника стилю», видається особливо цікавим і важливим дослідити на конкретних прикладах, наскільки відповідально ставляться перекладачі до завдання введення читачів перекладу до світу (художнього та локально-культурного) того чи іншого автора через браму його неповторної манери письма. Знайти ключ і прочинити цю браму, адже як мало зможуть побачити іноземні читачі через високий мур недосконалого схематичного перекладу.

Обсяг розвідки не дозволяє розглянути специфіку відтворення у англійських перекладах усього корпусу реалій оригінальних творів Ю. Андруховича, зокрема структурно-конотативних реалій (термін Р. Зорівчак), тому **об'єкт** дослідження обрано менший – реалії романів «Перверзія», «Рекреації» та «Московіада». Вибір об'єкту дослідження пояснюється насамперед інтересом до того, яким чином і наскільки успішно розв'язують

перекладачі завдання адекватної репрезентації в цільових текстах паралельного (і суміжного в «Московіаді») функціонування в зазначених першотворах як своїх, так і чужих (термін С. Влахова і С. Флоріна) реалій. Принагідно дозволимо собі не погодитися з думкою польського вченого Р. Левіцкого, котрий зазначає, що «нема підстави вводити розрізнення реалій чужих і реалій своїх, адже з погляду мови перекладу цілком неістотно, чи у мові оригіналу певна назва позначає «свій» чи «чужий» об'єкт; значення має лише чужість (чи брак її) відносно мови перекладу і відповідної культури». За перекладацьку основу ми взяли трьох перекладачів – Марко Павлишин («Рекреації»), Віталій Чернецький («Московіада»), Михайло «Майкл» Найда («Перверзія»).

Предмет дослідження: реалія як одиниця перекладу англійською мовою на основі романів Юрія Андруховича «Рекреація» та «Московіада».

Метою дипломної роботи є визначення поняття «реалія», місця реалії в системі безеквівалентної лексики, визначення адекватності репрезентації стилю Ю. Андруховича в перекладах його творів англійською мовою у сегменті відтворення реалій, аналіз способів перекладу діалектизмів, радянізмів та суржикізмів.

Мета дипломної роботи була реалізована через такі **завдання:**

1. Визначити місце реалії в системі безеквівалентної лексики,
2. Визначити зміст поняття «реалія», структуру та функції реалій в художньому тексті,
3. Розглянути класифікації реалій, запропоновані радянськими та українськими вченими-лінгвістами,
4. Охарактеризувати засоби і особливості перекладу реалій,
5. Дослідити категорію імпліцитності в художньому тексті та проблеми її перекладу,
6. Зробити аналіз перекладу реалій з української мови на англійську на матеріалі романів Ю. Андруховича «Московіада», «Перверзія» та «Рекреації».

7. Проаналізувати способи відтворення радянізмів, діалектизмів та суржикізмів на основі перекладів творів Ю. Андруховича.

Методика дослідження має комплексний характер, який полягає у використанні різних методів та прийомів, що зумовлено метою і конкретними завданнями. Загальнонаукові методи аналізу та синтезу були використані для опрацювання наявних знань із творчої проблематики у перекладознавстві й суміжних галузях. Індуктивний метод дозволяв робити необхідні узагальнення та висновки на основі наявного емпіричного матеріалу. Класифікаційний і типологічний аналіз використовувалися для впорядкування й цілісного представлення опрацьованого матеріалу у вигляді класифікацій. Порівняльно-перекладознавчий аналіз як провідний метод був задіяний протягом усього дослідження для зіставлення між собою як текстів оригіналів та текстів перекладів в цілому.

Наукова новизна здобутих результатів полягає у систематизації опису особливостей акторських імплікацій, дослідженні прийомів та способів збереження авторських імплікацій під час перекладу реалій з української мови англійською.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що його результати становлять внесок у розвиток теоретичних аспектів перекладознавства, зокрема аналіз особливостей перекладу авторських імплікацій з української мови англійською й відкриває перспективу подальшого дослідження проблем перекладу реалій та стилістичних особливостей художніх текстів сучасного українського письменства.

Практичне значення роботи полягає в тому, що отримані результати можуть бути використані під час розробки теоретичних та практичних курсів із загального мовознавства, зарубіжної літератури, перекладознавства. Результати цього дослідження можуть бути корисними при написанні курсових, дипломних та магістерських робіт.

Обсяг та структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та чотирьох

додатків (А, Б, В, Г). Загальний обсяг роботи становить 101 сторінки, з них 83 сторінок – основного тексту. Список використаних джерел налічує 100 позицій, з них 70 наукові праці, 10 – джерела матеріалу дослідження, 10 – довідкова література, 10 – електронні джерела.

РОЗДІЛ 1. РЕАЛІЯ ЯК ОДИНИЦЯ БЕЗЕКВІВАЛЕНТОЇ ЛЕКСИКИ, ЇЇ МІСЦЕ ТА ФУНКЦІЇ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ЛЕКСИКИ

1.1. Основні підходи до визначення реалій в сучасній лінгвістиці

Питання про взаємозв'язок між культурою в широкому розумінні цього слова та інформацією, що міститься в ній, яка зберігається і повідомляється в словах як елементи мови, здавна приваблює не лише лінгвістів, а й представників інших наук. Усі основні та другорядні особливості життя людей та їхньої країни (такі як природні умови, географічне положення, хід історичного розвитку, характер соціального устрою, тенденція громадської думки, науки, мистецтва) неминуче відображаються на мові люди. Тому можна стверджувати, що мова є відображенням культури будь-якої нації, вона несе національний та культурний код нації. Є слова, у значенні яких можна виділити особливу частину, що відображає взаємозв'язок мови і культури, і яка називається культурним компонентом семантики мовної одиниці. До таких слів насамперед належать слова-реальність.

Уточнення національної лексики, тих одиниць, семантичний зміст яких важко передати за допомогою іншої мови, розширює та збагачує наявні знання про мову та реальність країни вивченої мови.

Сучасна перекладознавча наука найчастіше цитує дефініцію реалій, сформульовану С. Влаховим і С. Флоріним (відомими болгарськими перекладачами): «Реалії - це слова і словосполучення, що називають об'єкти, характерні для життя, культури, соціального та історичного розвитку одного народу і чужі для іншого».

Сучасний термін «реалія» походить від латинського іменника жіночого роду *res, rei* («річ; предмет, факт, подія»). Логічно припустити, що в латинській мові здавна використовувався прикметник *realis*, утворений від іменника *res, rei* за допомогою прикметникового суфікса *-al-* по аналогії з прикметником *hiemalis*, утвореним від іменника *hiems, hiemis*. Проте лексикографічні джерела не

підтверджують цього припущення. У найповнішому словнику латинської мови, давньої та класичної, - «Totius latinitatis lexicon» - зовсім немає слова *realis* як реєстрового. Згідно з оксфордським «A glossary of later Latin to 600 A.D.», цей прикметник уперше ужив у 4 ст. н.е. римський філософ і ритор Г.М. Вікторінус у праці про Ціцерона. Відсутність лексеми *realis* у словникові Діканжа стверджує такий цікавий факт, що автори середньовіччя та пізніші - аж до 19 ст. не вживали цього прикметника.

У перекладознавстві лексема реальності як термін з'явилася в 1940-х роках. Вперше його використав А. Федоров - і його діяльність була цілою епохою в історії радянського перекладознавства - у праці "Про літературний переклад" для позначення національного об'єкта. Характеризуючи роботу перекладача, автор зазначає: «Але водночас це діяльність, яка вимагає певних знань, не лише практико-лінгвістичних, але й літературних та історико-лінгвістичних, не кажучи вже про необхідність широкого культурного світогляду що дозволяє зрозуміти історичні та географічні реалії. іншими словами, щоб мати можливість орієнтуватися в будь-якому тексті ».

У подальших роботах дослідник, який багато зробив для вивчення реалій, щоб обґрунтувати їх класифікацію та способи їх перекладу, залишався вірним цьому розумінню терміна "реальність". В останньому виданні дослідження "Основи загальної теорії перекладу: мовні проблеми". А. Федоров уточнює визначення поняття "реальність": мова йде не просто про "слова, що позначають реалії", а про слова, що позначають національні конкретні реалії соціального життя та матеріального життя. На думку вченого, можна встановити різні групи та підгрупи реалій на основі їх приналежності до тієї чи іншої сфери матеріального життя, духовного життя людини, соціальної діяльності, світу природи тощо. Але для А. Федоров, реальність - це завжди немовне явище, лише об'єкт матеріального світу, а не слово, яке його означає.

У 1952 році Л. Соколов дав таке визначення реалії: «Терміном «реалія» позначають побутові і специфічно національні слова й звороти, що не мають еквівалентів у побуті, а отже і в мовах інших народів».

Те, що реалії виникають у загальнонародному процесі словотворення, акцентує дефініція Я.Рецкера: «Реалії - це слова, що позначають предмети, процеси і явища, характерні для життя і побуту країни, але не відзначаються науковою точністю визначення, властивою термінам» [11; с. 25]. Проте автор не враховує відносності реалій, залежності їх від словникового складу мови - реципієнта, і в цьому неточність його визначення.

Зазначимо, що такі вчені, як Є. Верещагіна та В. Костомаров, досліджували реалії ще й з точки зору лінгвокраїнознавства. Вони стверджують, що «реалії – це моно- і полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких вміщає традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача». Цим перекладознавчим терміном слід позначити не лише слова й словосполучення на рівні мовлення, а й фразеологізми, що за семантикою є історичні, побутові чи етнографічні реалії.

«Культура як система включає в себе мову» [10, с. 199]. Реалії характерні для будь-якої мови, їм притаманний яскраво виражений національний колорит. Зіставлення різних мов і культур, на думку Г. Д. Томахіна, дозволяє виділити наступні особливості вживання реалій:

1. Реалія властива лише одному мовному колективу, а в іншому вона відсутня: амер. *drugstore* аптека-закусочна / укр. аналога немає.

2. Реалія присутня в обох мовних колективах, але в одному з них вона має додаткове значення: амер. *clover leaf* – лист конюшини; автодорожнє – перетин з розв'язкою у вигляді листа конюшини.

3. У різних суспільствах схожі функції здійснюються різними реаліями: амер. *sponge* – губка / укр. мочалка (при митті у ванній, в лазні).

4. У різних суспільствах подібні реалії розрізняються відтінками свого значення: *cuckoo's call* – кування зозулі в народних повір'ях американців пророкує, скільки років залишилося дівчині до весілля, в українців – скільки років залишилося жити.

Лексеми іноземної мови, що не мають регулярних відповідностей в мові перекладу, мають назву безеквівалентних одиниць. Безеквівалентна лексика, як

зазначає А.В. Суперанська, головним чином, виявляється серед «неологізмів, серед слів, які називають специфічні поняття і реалії, і серед маловідомих імен і назв, для яких треба створювати оказіональні відповідності в процесі перекладу». А.В. Суперанська також відносить до безеквівалентної лексики «імена людей, прізвиська тварин, географічні назви, назви рослин, історичних подій, документів, організацій, партій, символів, транспортних засобів та ін.» С.Влахов і С.Флорін вважають, що до складу безеквівалентної лексики входять, окрім реалій, терміни, вигуки, звуконаслідування, екзотизми, аббревіатури, звернення, фразеологізми.

У реаліях найбільш наочно проявляється близькість між мовою і культурою: поява нових реалій в матеріальному і духовному житті суспільства веде до виникнення відповідних слів у мові. Відмінною рисою реалії є характер її предметного змісту. Реалії можуть бути обмежені рамками навіть окремого колективу чи установи. Реаліям притаманний і тимчасовий колорит [8, с. 13]. Як мовне явище, найбільш тісно пов'язане з культурою, ці лексичні одиниці швидко реагують на всі зміни в розвитку суспільства; серед них завжди можна виділити реалії неологізми, історизми, архаїзми, а також діалектизми, суржикізми та радянїзми, що характерні конкретно для регіону України, на дослідження яких ми і взяли вектор. Кожен з типів реалій вимагає індивідуального підходу при перекладі, а також детального теоретичного аналізу та практичного розбору.

Ми можемо зробити висновок, що в перекладацьких дослідженнях "реалії" - це слова та вирази, які використовуються для позначення специфічних для певної культури матеріальних та нематеріальних елементів. Слово реалії має середньовічне латинське походження і спочатку означало вираз "реальні (тобто матеріальні) речі", не посилаючись на абстрактне. Болгарські перекладачі Влахов та Флорін, які першими провели поглиблене вивчення реалій, дослідили цей термін та окреслили сучасне значення цього слова. Вони зазначають, що оскільки реалії мають місцевий "відтінок", вони часто є справжнім викликом для перекладачів. Також реалії не слід плутати з "термінами": останні в основному використовуються в науковій літературі для позначення речей, пов'язаних з

науковою галуззю, і зазвичай вони трапляються лише в тих типах текстів, які слугують цілком конкретній стилістичній меті; натомість нові реалії постійно з'являються в популярній культурі і дедалі частіше зустрічаються у найрізноманітніших текстах, особливо в художній та науковій літературі. Художня література, зокрема, часто містить реалії, які додають певні «екзотичні нотки», щоб підкреслити та виділити особливості культури, описаної в тексті. Ми вважаємо найбільш підходящим визначення, сформульоване Влаховим та Флоріном, перекладачами, які присвятили реаліям багато невеликих наукових праць та великих праць: «Реалії - це слова та фрази, що називають предмети, характерні для життя, культури, соціального та історичного розвитку однієї нації і чуже іншому. Нас також вражає визначення Дж. Рецкера: «Реалії - це слова, що позначають предмети, процеси та явища, які є характерними для життя та побуту країни, але не відзначаються науковою точністю визначення, властивою цим термінам. " У всіх визначеннях існує спільний зв'язок, реалії визначаються своєю унікальністю, оскільки містять багатовікову інформацію про життя людей у всіх її аспектах.

1.2. Місце реалій в системі національно-культурної лексики

Національно-культурна лексика – мовні одиниці, які відображають національну і культурну специфіку життя, світобачення певного етносу, національної лінгвокультурної спільноти. В науковій літературі для називання таких одиниць залежно від аспекту їх вивчення та функцій в тексті використовують різні терміни: безеквівалентні слова, реалії, фонова лексика, культурологічні номінації, слова з національно-культурною конотацією, етнокультурно марковані слова, національно маркована лексика, мовні стереотипи, мовні знаки культури та ін. [15 с.187]. Проте часто перед нами виникає проблема ідентифікації реалій в тексті, оскільки часто це мовне явище плутають з іншими вищезгаданими феноменами. Для уточнення змісту поняття реалії С. Влахов і С. Флорін пропонують звернутися до термінів, які вживаються

іноді для позначення реалій, але які вже були використані в лінгвістиці в інших значеннях, а також розглянути ті класи лексики, з якими реалії тісно пов'язані, а тому і часто ототожнюються. Пропонуємо розглянути подібне та відмінне між згаданими поняттями і реаліями.

Реалія і варваризм. Термін «варваризм» також по-різному визначається в літературі. Так, А.А. Реформатський визначає їх як «іншомовні слова, придатні для колористичного використання при описі чужих реалій і звичаїв». Варваризм визначають також як слово, утворене неправильно, з чужої мови за своєю структурою, в повному обсязі або зовсім запозичують з мови через особливості його звучання і (або) написання, і як слово, яке вживається для створення місцевого колориту. Але реалія може бути варваризмами тільки як виняток, оскільки, на відміну від варваризмів, реалії можуть бути споконвічними, що не є запозиченими словами, вони не обов'язково походять з чужої мови за своєю структурою і багато реалії зафіксовані в словниках.

Реалія і екзотизм. У спеціальній літературі термін «екзотизм» на думку С.Влахова і С.Флоріна, є найбільш серйозним «конкурентом» терміна «Реалія». Відповідно до словника лінгвістичних термінів, екзотизми – це слова і вирази, запозичені з маловідомих мов, зазвичай не індоєвропейських, і вживається для надання мові особливого місцевого колориту. Але в значенні терміна «екзотизм» часто вживають термін «варваризм». Варваризми не є включеними до словників, а екзотизми – слова, які вже ввійшли в лексику відповідної мови. Реалії ж, на відміну від екзотизмів можуть вживатися okazіонально, в цьому випадку реалії не фіксуються в словниках.

Реалія і локалізм. Що стосується терміну «локалізм», то, позначаючи цим терміном реалії, можна змістити лексичне значення реалії та наблизити його до позначення стилістичної характеристики. «Локалізм – слово або вираз, вживання якого обмежене певною областю або містом і яке не є відомо в літературному зразку даної мови». Ми бачимо з визначення локалізма, що ототожнення його з реаліями звузило б зміст поняття реалії; оскільки в цьому випадку поняття реалії

відносилося б лише до дуже незначної групи предметів, що позначають «місцеві» предмети. Ми ж вживаємо поняття «реалія» в ширшому сенсі.

Реалія і конотація. За визначенням О.С. Ахманової, «конотація – це додатковий зміст виразу, його супутні семантичні і стилістичні відтінки, які накладаються на його основне значення, служать для вираження експресивноемоційно-оцінних обертонів ...». Отже, якщо виходити з такого визначення конотацій, то реалії в деякій мірі є відображенням конотативних значень.

Реалія і термін. На перший погляд реалія і термін дуже схожі. Терміни позначають певні поняття, предмети, явища, зазвичай це однозначні, позбавлені синонімів слова і словосполучення, часто бувають іншомовного походження, серед термінів є і історично обмежені поняття. Все це можна сказати і про реалії. межі реалій не мають чітких обмежень. Є чимало таких лексичних одиниць, які можна в своїх роботах поняття «термін – реалія». Але змішувати ці поняття не можна, терміни здебільшого, належать до тих небагатьох мовних одиниць, які мають точні еквіваленти в мові перекладу, реалії ж входять в клас безеквівалентної лексики, як було зазначено вище. Терміни позбавлені національної своєрідності, так як вони – елементи спеціальних наукової мови. Реалія найчастіше пов'язана з художньою літературою та газетної публіцистикою. Зрідка реалії відіграють роль термінів у випадку їх вживання в науковому тексті. Реалія належить народу, в мові якого вона була утворена, а термін є надбанням всього людства [62].

Реалія і ксенізми. Ксенізми – це слова і вирази, які автор подає іноземною мовою в їх первинному написанні або в транслітерації, без зміни морфологічних ознак. Згідно з іншим визначенням, ксенізми (іншомовні вкраплення) – це запозичені слова, які зберегли свій фонетичний аспект. Реалія і запозичення. За У. Вайнрахом, можна віднести реалії до запозичень в момент їх використання в даній мові. У цьому випадку слова досить вжити одноразово, щоб вони вважалося запозиченням. Але таке розуміння реалії представляється надто суворо визначеним через широту включених в це поняття явищ. Щоб втратити

свій статус, реалія повинна позбутися властивості, що відрізняє її від інших слів – національного або тимчасового колориту. В такому випадку, це твердження можна віднести до реалій, які отримали міжнародне поширення – до інтернаціональних реалій (грошові одиниці, страви, реалії, пов'язані з державним устроєм).

Реалія і власна назва. У цих двох категоріях є дуже багато спільного. Деякі автори (В. С. Виноградов, М. Л. Вайсбурд) включають імена власні в категорію реалій, інші ж (С. Влахов, С. Флорін) розглядають реалії як клас безеквівалентної лексики. Деякі автори стверджують, що назви свят, казкових істот можуть бути в різних умовах, як реаліями, так і власними іменами.

Реалія і безеквівалентна лексика. Під безеквівалентною лексикою розуміють лексичні одиниці, що не мають словникових еквівалентів в однієї з порівняльних мов з декілька причин: 1) в силу того, що в суспільній практиці їх носіїв немає відповідних реалій; 2) через відсутність у той чи іншій мові лексичних одиниць, що визначають відповідне поняття [39, с. 18]. Безеквівалентна лексика дозволяє «стисло, образно, яскраво виразити якесь значення, погляд, при чому не прямо а з посиланням на загальне культурне знання, що є властиве даному народові» [32, с. 407]. Слова – реалії є невід'ємною частиною лексики рідної мови і представляють собою один з засобів вираження національного та історичного колориту в художніх творах. Термін «реалія» позначає «елементи побуту і культури історичної епохи і соціального устрою, державного устрою і фольклору певного народу, що є чужими іншим народам» [32, с. 407].

Влахов та С. Флорин пропонують схему взаємозв'язків та розходжень поміж безеквівалентною лексикою та реаліями: «Найбільш широким за своїм змістом є поняття безеквівалентної лексики. Реалії входять як самостійне коло слів у рамки безеквівалентної лексики. Частково покривають коло реалій, але, разом з тим, виходять за рамки безеквівалентної лексики терміни, вигуки та звуконаслідування, екзотизми, скорочення, звертання, відступи від літературної норми; до реалій прилягають власні ім'я (з численними обмовками). Все в тих

же кордонах безеквівалентної лексики значне місце займають слова, які ми б власне назвали безеквівалентною лексикою або безеквівалентною лексикою у вузькому сенсі слова – одиниці, що не мають лексичних відповідностей у мові перекладу; звичайно вони, подібно до термінів позбавлених конотацій» [13, с. 51]. У висновку автори виділяють ще одну ознаку різниці поміж реаліями та безеквівалентної лексики: реалія буде реалією безвідносно до тієї або іншої мови, а безеквівалентність встановлюється для певної пари мов; список реалій певної мови більш менш постійний, в той час як словники безеквівалентної лексики будуть різними і для різних пар мов [32, с. 408]. У свою чергу, Р.П. Зорівчак визначає БЛ, порівнюючи з реаліями, що є, на її думку, «моно- і полісемантичними одиницями, основне лексичне значення яких уміщує традиційно закріплений комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача» [19, с. 224]. Дослідниця вважає, що поняття «безеквівалентна лексика» значно ширше, ніж семантичне поле поняття «реалія», що відповідає лише випадкам лексико-предметної безеквівалентності. Очевидно, всі реалії входять у обсяг БЛ певної мови. Але до цієї лексики належить також частина прислів'їв і приказок, окремі лексеми надзвичайно місткого семантичного наповнення, що пов'язані з відмінностями в сегментації довколишнього світу окремими мовними колективами, та інші випадки лексико-семантичної безеквівалентності. Натомість О.І. Чередниченко не зовсім погоджується з таким визначенням цієї категорії. Він говорить про реалію як «носія етнокультурної інформації, не властивої для об'єктивної дійсності мови-сприймача в певний історичний момент» [45, с. 184]. Таке невелике доповнення вирішує згадані суперечності. На думку О. Чередниченко, аналіз співвідношення реалії з такими поняттями, як інтернаціоналізм, неологізм, безеквівалентна лексика, діалектизм, термін дав змогу Р. Зорівчак подати класифікацію реалій в історико-семантичному та структурному планах. Було здійснено багато досліджень та висунуто чимало тверджень щодо визначення зв'язку реалії та безеквівалентної лексики. Реалії ототожнювалися з такими поняттями як: безеквівалентна лексика, екзотизми, лакуни, терміни. Слід зазначити, що кожне з

цих понять зміщує значення, закладене в термін «реалія», в бік якогось одного компонента. Наприклад термін «локалізм», наближає значення до діалектизмів, а «екзотизм» акцентує увагу на предметах національного колориту. Таким чином, кожен з цих термінів звужує значення поняття реалія до окремої переважаючої, але не вичерпної ознаки [33, с. 177].

З огляду на подану інформацію можна підсумувати, що реалія – це досить складне і багатоструктурне явище. Безліч вчених намагалися визначити його сутність та зрозуміти це поняття, тому й на сьогоднішній час існує багато визначень реалій, які є доволі близькими за своїм змістом. Саме реалії передають сутність ментальності суспільства. В цьому підрозділі ми зазначили, яким саме чином реалії виділяються з поміж іншої національно-культурної лексики, оскільки реалії. - це лише підвид величезного пласту лексики, і тому необхідно розібратися, у чому їх відмінності. Ми проаналізували ідентифікацію реалій в текстах задля уникнення плутанити і ототожнення слів-реалій з іншими мовними феноменами. Нами було розглянуто такі явища: варваризм, конотизм, екзотизм, локалізм, ксенізм, термін, власна назва, безеквівалентна лексика (БЛ). Ми співставили усі ці поняття з поняттям реалій, щоб зрозуміти не лише подібні риси, а й відмінності, - саме це відкриває нам перспективи більш глибокого вивчення місця реалій в художньому тексті, їхнього визначення, виокремлення в текстах та коректного вживання, а також адекватного відтворення у перекладах.

1.3. Специфіка вживання лінгвокультурних реалій та їх функціонування у художньому тексті

Вивчення слів-реалій представляє великий інтерес у зв'язку з їх роллю у художньому творі. Національно-культурна семантика таких мовних одиниць, що зустрічається у творі, може проникнути в культуру рідної мови у своєму фоновому значенні, обов'язково присутній у свідомості учасників комунікацій та значною мірою визначати зміст висвітлення. Слід зазначити, що питання ролі культурно маркованої лексики в художньому тексті недостатньо розглядається в

літературі і тому вимагає більш детальних досліджень. Реалії знаходяться в основному в художній літературі, де вони є елементами місцевого та історичного забарвлення. Лексичне значення реальності містить зміст вашої інформації про етнічну та етнокультурну природу. Багато вчених звертаються до поняття лексичного значення. Наприклад, М. П. Кочерган дає таке визначення: "Лексичне значення - історично зафіксовано у свідомості людей спільність слів із певним явищем ефективності". Він також зазначає, що лексичне значення - продукт змішаної людської діяльності, його використання з порівнянням, класифікацією та узагальненням [61]. СІ. Дорошенко та П.С.Дудик погоджуються з визначенням М.П.Кочергани, додавши, що не всі слова стосуються елементів середовища, означає, що не всі з них мають лексичне значення. Сюди входять службові слова, що поєднують слова та визначення та вказують на зміни між словами. Слова, що мають лексичне значення, називаються повними словами. Ті слова, що не мають лексичного значення, називаються однозначно, або службовими [16, с. 121]. Реалізація найкращих варіантів серед інших повних слів, що містять дані про етнічну приналежність та етнокультуру.

Вони тісно пов'язані з культурою конкретного народу, тобто реалії представляють своєрідні атрибутивні риси культури конкретного народу. Передача етнокультурної інформації відбувається різними способами через артефакти матеріальної та духовної культури за допомогою вербальної та невербальної комунікації, зазначає С.М. Маліновська. Основним способом передачі є мова, яка виконує функцію збереження етносу. Це головний засіб інтеграції та збереження етнічної культури [28, с. 60]. Спираючись на поняття "етнос" та "етнокультура", перекладач може відокремити слова-реальність від тексту. Отже, реальність має бути абстрактною словесною одиницею, яка може бути представлена як словом, так і фразою, що має певне історично закріплене значення, що містить певну інформацію, властиву даній етнічній групі. Це проявляється лише порівнянням двох мов і культур і характеризується тим, що в навколишньому світі немає сприйнятої мови [61].

У рамках тематичної класифікації реалій, що застосовуються в англійських художніх творах, виділяють такі групи:

1) побутові реалії: їжа та напої, наприклад: «You can order classics such as Reuben sandwiches»; знаряддя праці, грошові знаки, наприклад: «The Lira was the fourth most popular currency last year, behind the euro, dollar and Australian dollar»; транспорт, наприклад: «At Dulles, by contrast, you have to take a shuttle to reach the main terminal»;

2) етнографічні і міфологічні реалії: етнічні і соціальні спільноти, наприклад: «Hence, to find the earliest Britons, we need to look to our continental neighbours» (божества, Sisters were created about one of the most famous waterfalls);

3) реалії світу природи: тварин, наприклад: «There are always fewer carnivores than her bivores, and look at the competition, there were lots of very successful predators around – lions, sabre-toothed cats, several species of hyenas, wolves»; ландшафт, пейзаж, наприклад: «Fjords are one reason why people visit Norway»;

4) реалії державно-адміністративного устрою і суспільного життя: адміністративно-територіальні одиниці, наприклад: «One find in particular captured the headlines – a collection of 700,000-year-old flint tools discovered at Pakefield in Suffol»; державні інститути, наприклад: «Soak up the bird's eye view of the Treasury Department and the White House»; суспільні організації, партії і т.п., їхні функціонери й учасники, наприклад: «In front of the sumptuous Opera House, knots of people under the chestnut trees argued in a series of mini Speakers' Corners» [8, с. 7].

5) ономастичні реалії: антропоніми, наприклад: «Head to the breathtaking Getty Villa which is choc full of amazing antiquities and a number of works by Van Gough, admission is free»; топоніми, наприклад: «The legacy of Byzantium and Constantinople lives on in its palaces, museums, churches and mosques» [8, с. 7].

Що стосується функціонування реалій у художньому тексті, то однією з ключових функцій дійсності можна назвати функцію розвитку соціокультурної компетентності. Багато вчених пропонують власні визначення поняття

"соціокультурна компетентність". Наприклад, С.О. Медведєв зазначає, що соціокультурна компетентність - це здатність застосовувати соціолінгвістичні, соціально-психологічні, країнознавчі та міжкультурні знання для досягнення порозуміння між людьми, які є представниками різних суспільств [29, с. 224]. В.Н. Телія визначає термін "культурна компетентність" як "здатність носіїв мови артикулювати і сприймати світ у комунікативній реальності на основі мовленнєвої компетентності, припущенням якої є володіння культурою - свідомою або вкоріненою в глибинах несвідомого. Вона зазначає, що культурно-мовленнєва компетентність - це здатність носіїв мови зануритися у контекст культури [60]. Т. В. Болдирєва зазначає, що процес формування соціокультурної компетентності базується на залученні до культури іноземної мови, заснованої на рідній культурі, для порівняння. А оволодіння соціолінгвістичною компетентністю допоможе оперувати нееквівалентною та фоновою лексикою, зокрема реаліями [6, с. 101]. Таким чином, реалії виконують функцію формування соціокультурної компетентності.

Функціональна теорія тексту була сформульована Романом Якобсоном у 1960 році. Н.С. Валгіна у своїй праці згадує референційну функцію, яка відображається у посиланнях та цитатах [10, с. 109]. Реалії виконують референційну функцію, доповнюючи основну інформацію у тексті чи уточнюючи її. Р. Якобсон пише, що емотивна (emotive) функція актуалізує почуття, які відчуває адресант, а конотативна (conative) – враження, яке справляє це повідомлення на адресата. Замість «емотивної функції» М.М. Михайлов пропонує вживати термін «експресивної функції» [30, с. 36]. Реалія виконує експресивну функцію, а отже допомагає справити враження на читача, змусити його співчувати, переживати. За допомогою реалій читач має змогу відчувати атмосферу та близькість з тією культурою чи нацією, про яку йде мова [60]. Н. Фененко наполягає на важливості тексту, називаючи його «центральною ланкою», яка пов'язує мову та культуру. Вона зазначає, що реалії у художньому тексті виконують декілька важливих функцій:

1) Функція створення місцевого колориту. Саме через етнографічну природу реалії, їх використовують у художньому тексті з метою створення етнографічних особливостей побуту. Реалії беруть участь у процесі «архаїзації» тексту, у створенні атмосфери дії, віддаленої від сучасного читача.

2) Функція відтворення історичного колориту. Темпоральна співвіднесеність – властивість реалії, що робить останню знаком своєї епохи.

3) Функція естетизації побутової деталі. Ця функція проявляється у тому, що реалії, які позначають конкретні, доступні для зорового сприйняття предмети та просторові відношення входять до складу «мовного словника» – головного зображального матеріалу художнього тексту.

4) Символьна функція (культурний предмет перетворюється на культурний концепт). Реалія у такій функції може стати ключовим образом твору, його метаобразом, який об'єднує навколо себе інші лейтмотивні слова-образи.

5) Асоціативна функція може бути виконана лише у разі використання реалії у назві художнього тексту.

6) Функція маркера чужої культури, коли реалія виступає як репрезентант чужої дійсності. Функція, пов'язана з роллю оповідача, називається репрезентативною. Деякі реалії повністю розкривають постать оповідача, його заняття, релігію, наявність умінь і навичок тощо [44, с. 166]. Н.С. Вальгіна зазначає, що яскравою особливістю художнього тексту є те, що він є носієм естетичної функції [10, с. 86]. Явною рисою дійсності та її важливою функцією, безумовно, є естетична функція, адже реалії прикрашають художній текст, додаючи йому авторської оригінальності та надаючи тексту особливого колориту, властивого національній групі. Реалії допомагають виконувати комунікативну функцію в художньому тексті. М.Ю. Шульженко наголошує на існуванні комунікативної функції. Вона додає, що основним завданням художнього тексту є не абсолютне відображення дійсності, а здатність збагатити духовний простір людини [48, с. 328]. Ю.М. Лотман зазначає, що художні тексти можуть виконувати нехудожні функції, наприклад, у певні історичні моменти

текст повинен мати не лише естетичну функцію, а й таку, наприклад, як політичну, релігійну функцію [27, с. 44].

Реалії можуть містити інформацію про важливі для суспільства події, обмежені певною сферою життя, і, отже, можуть впливати на свідомість читача. Дослідник Л. М. Бондарєва зазначає, що основною метою цього типу лексики є використання його як засобу створення в тексті часового, локального, соціального, національно-культурного та інших типів кольорів [60]. Аналіз контекстуального використання реалій в англійських літературних текстах дозволив визначити прагматичні функції, що виконуються такою лексикою в тексті.

Зокрема, констатуємо чотири основні функції [19, с. 98]:

1. Надання експресивності, емоційності висловленню, наприклад: “However, while being in the New World, Charles-Emile got acquainted not only with different living conditions, but with completely new organization of production and work”. Уживання перифрази “the New World” «Новий Світ» як одного із засобів досягнення емоційного впливу є цілком виправданим.

2. Вираження оцінки (позитивної або негативної), тобто власного ставлення автора до сказаного, наприклад: «But we were meeting our National Trust guide, Paul Andrae, there for a three-hour walk through Dedham Vale». Уживання назви суспільної організації Великої Британії – «National Trust», яка займається охороною пам’ятників, історичних місць і визначних пам’яток, має авторитет у суспільстві, наголошує на професійних якостях гідів та на високому рівні проведення туру і тим самим надає позитивної оцінки явищу.

3. Уточнення, доповнення до сказаного, наприклад: «For the first British H. sapiens, known as the Cro-Magnons, this unstable climate would also prove impossible to endure». Термін «Cro-Magnons» виступає в ролі уточнення до виразу first British H. Sapiens [46, с. 72].

4. Мовна економія, тобто надання виразу стислості, наприклад: «In front of the sumptuous Opera House, knots of people under the chestnut trees argued in a series of mini Speakers' Corners». У прикладі не йдеться про власне лондонські

“Speakers' Corners”); назва виконує роль збірного поняття, характерні риси якого збігаються з тим явищем, яке описує автор [46, с. 73]. Отже, реалії можуть допомагати виконувати тексту такі функції як референційну, міфопоетичну, експресивну, естетичну, функцію передачі незмінної інформації та пам'яті, функцію становлення культурної діяльності, функцію формування соціокультурної компетенції, а також іноді вона є носієм нехудожніх функцій, таких як політичної, релігійної тощо. Проблеми міжкультурного спілкування та національно-специфічних компонентів мов різних народів широкого обговорюються в сучасній науці.

Відсутність повної та універсальної класифікації цього словникового запасу лише вказує на те, що мова та національна культура тісно взаємопов'язані. Тексти художньої літератури відображають історичну специфіку певної епохи, відтворюють національну картину світу. Художня література є одним із джерел експлікації національної ідентичності, яка характеризується психологічно зумовленою відокремленістю мовної спільноти та її індивідів. Це дозволяє автору художнього твору показати національні особливості мовної спільноти, культурну спадщину нації та ідентифікацію окремих її представників [36, с. 6]. Англійська національна література відображала особливості національного характеру британців на рівні системи відтворюваних ідей, фіксує таким чином низку основних рис. Література, з одного боку, є способом відображення виникаючої дійсності, а з іншого боку, зміцнює та робить більш визначеним образ національного характеру, забезпечуючи тим самим відтворення стереотипів щодо нього. В історії британської художньої літератури через складність міжетнічних взаємодій спочатку більшою мірою зображувались національні характери етнічних груп, які протистояли пануванню британців (валлійська, шотландська, ірландська), підкреслювались їх специфічні риси [24, стор. 421]. Також в англійських текстах художнього стилю досить поширеним є феномен синонімії, який по-різному трансформується в певних стилістичних фігурах мови. Це явище засноване на взаємодії близьких значень, які виражаються не через варіанти одного слова, а через варіанти-різновиди або

слова-синоніми. Феномен антонімії (як і синонімії) пов'язаний із багатозначністю чи багатозначністю слів; багатозначне слово може мати кілька антонімічних відповідників.

В даному підрозділі ми з'ясували функціональність реалій у художніх текстах у лінгвокультурній площині. Оскільки наша тема торкається англomовного перекладу, вперед нами виникло завдання - проаналізувати особливості двох лінгвокультур: української та англійської. Англійські слова-реалії мало чим відрізняються від реалій іншої мови за своєю сутністю, вони також зберігають унікальну культурну насиченість і не мають прямих еквівалентів перекладу. Аналізуючи оглянуту інформацію, можна підсумувати, що британська, американська та українська лінгвокультури мають суттєві відмінності. Це спричинено політичними, історичними, побутовими, топографічними факторами. Ми дослідили цікаву точку зору, надану Н. Фененко, яка зазначає, що реалії у художньому тексті виконують декілька важливих функцій: функція створення місцевого колориту, функція відтворення історичного колориту, функція естетизації побутової деталі, символна функція (культурний предмет перетворюється на культурний концепт), асоціативна функція (може бути виконана лише у разі використання реалії у назві художнього тексту) та функція маркера чужої культури, коли реалія виступає як репрезентант чужої дійсності. Функція, що пов'язана із роллю оповідача, за її словами, називається репрезентативною. Дослідниця Л. Бондарева ж зазначає, що основним призначенням даного виду лексики є її використання як засобу створення у тексті будь-якого колориту. Аналіз контекстуального вживання реалій в англійських художніх текстах уможливив визначення прагматичних функцій, які виконує така лексика в тексті. Зокрема, вона констатує чотири основні функції: надання експресивності, емоційності висловленню; вираження оцінки, тобто власного ставлення автора до сказаного; уточнення, доповнення до сказаного; та мовна економія, тобто надання виразу стислості.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕАЛІЙ У ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ КОНТЕКСТІ НА МАТЕРІАЛІ ПРОЗОВОЇ ТВОРЧОСТІ Ю. АНДРУХОВИЧА

2.1. Структура, типологія та класифікація лінгвокультурних реалій

Порівняння словникового запасу будь-якої іноземної та рідної мови виявляє, що в іноземній мові, поряд з мовними одиницями, що мають одне або декілька відповідностей у перекладеній мові, існують такі лексичні та граматичні одиниці, для яких немає прямих відповідностей у перекладеному мові. . Одиниці іноземної мови, які не мають регулярних відповідностей мові перекладу, називаються нееквівалентними одиницями. Нееквівалентна лексика, як зазначає А.В. Суперанська в основному зустрічається серед "неологізмів, серед слів, що називають конкретні поняття та реалії, і серед маловідомих імен та назв, для яких необхідно створювати випадкові відповідність у процесі перекладу". А.В. Суперанська також посилається на нееквівалентну лексику "імена людей, клички тварин, географічні назви, назви рослин, історичні події, документи, організації, партії, символи, транспортні засоби тощо". Влахов і Флорін вважають, що до складу нееквівалентної лексики, крім реалій, входять, крім реалій, терміни, вигуки, звуконаслідування, екзотизми, аббревіатури, заклики, фразеологія [4, с. 43].

Безеквівалентними граматичними одиницями, з точки зору Т. Левицької та А. Фіттермана, "можуть бути як окремі морфологічні форми (наприклад, герундія), так і частини мови (наприклад, стаття), а також синтаксичні структури (наприклад, абсолютні конструкції .) "Як і відповідність, нееквівалентні одиниці виявляються лише стосовно однієї з двох аналізованих мов. Ми зазначаємо це, оскільки одиниці іноземної мови, які не є еквівалентними щодо даної мови перекладу, можуть мати регулярні відповідність іншими мовами. У рамках нееквівалентної лексики реалії виділяють в окрему категорію перекладознавства та належать до найменш вивчених мовних одиниць. Аналіз існуючих визначень дійсності дозволяє виділити дві основні точки зору на розуміння цього явища - екстралінгвістичну та лінгвістичну. Прихильники екстралінгвістичного підходу

розглядають реальність як суто екстралінгвістичне явище, визначаючи її як факти, пов'язані з подіями соціального та культурного життя країни, особливостями її державного устрою, історією її народу. У працях представників мовної течії відповідним критерієм розрізнення реальності є її яскраво виражений національно-культурний колорит, кореляція з об'єктивною реальністю, що відображається у свідомості певної мовної та культурної спільноти, а отже, відсутність відповідності з іншими мовами.

Звичайно, всі реалії включені в обсяг нееквівалентного словникового запасу певного бінарного порівняння. Але сюди входять також деякі прислів'я та приказки, деякі лексеми надзвичайно місткого семантичного змісту та інші випадки лексико-семантичної нерівності. Деякі автори відносять до дійсності географічні назви, власні імена та прізвища. Але справа в тому, що трансляційне перейменування реалій використовує різні методи: транскрипція, транслітерація, трасування та географічні назви, власні імена та прізвища можуть бути перенесені на ґрунт споживчої мови лише більш-менш успішно транскрибованими або транслітерованими.

Влахов та Флорин вважають, що «реалії входять як самостійне коло слів до безеквівалентної лексики. Частково покривають коло реалій, але з цим часткововиходять за межі безеквівалентної лексики терміни, вигуки, екзотизми, аббревіатури, звернення, відступлення від літературної норми; із реаліями стикаються власні імена і фразеологізми... В тих же межах безеквівалентної лексики значне місце займають слова, які б ми назвали власне безеквівалентною лексикою – це одиниці, які не мають лексичних відповідностей в перекладацькій мові» [4, с. 43].

Болгарські вчені визначають ще один момент, який означає реалізацію нееквівалентного слова: "загалом слово може бути реальністю стосовно всіх або більшості мов, а нееквівалентним - переважно в межах даної пари, як правило, перелік реалісти цієї мови будуть більш-менш постійними, що не залежить від цільової мови, водночас, як словник нееквівалентної лексики, описує різні для різних пар мов.

Таким чином, ми вже можемо сформуванати більш-менш чітке уявлення про нашу східну категорію слів і словосполучень, які називаються реаліями. Але перед аналізом структури, класифікації та методів перекладу реалій необхідно дати чіткий опис поняття реальності.

Перш за все, Влахов і Флорін вказують на "подібність реалій із терміном". На відміну від більшості слів, терміни визначають чітко визначені поняття, предмети та явища, як правило, однозначні слова без синонімів, які часто є частиною «міжнародної» лексики; серед них часто є слова зі значеннями, які обмежуються даною історичною епохою. Все це можна сказати про реалії. Більше того, при перегляді цих двох категорій існує ряд слів, які є важливим фактором, що спричиняє надзвичайні наслідки для цих категорій, а це ще одне, що може застосовуватися до закону залежно від групи.

Однак Є. Павлова вбачає суттєву різницю між термінами та реаліями. Терміни є основою наукової лексики, сфера їх використання спеціальна, наукова література. Реалії знаходяться в основному в художній літературі, де вони є елементами місцевого та історичного колориту. Термін поширюється з розподілом теми, назва якої - Але ми не можемо вимагати терміну "національність": незалежно від його походження, він є власністю всього людства, яке використовує його як свою "законну" власність. Реальність завжди належить людям, мовою яких вона народилася. Її приймають лише іншими мовами, «як гостя, і вона залишається з ними щодня, рік, і трапляється (але відносно рідко), що вона живе стільки, що залишається назавжди, збагачуючи або захаращуючи мову, яка її прийняла. " Багато вчених та експертів давали визначення реальності, але, на наш погляд, найбільш повним і зрозумілим є визначення Влахова та Флоріна: життєві чи соціально-історичні особливості народу, нації, країни, племені, і які, таким чином, виступають носіями національного, місцевого чи історичного колориту; такі слова не мають точних відповідностей в інших мовах, а тому не можуть бути перекладені «на загальних підставах», оскільки вони потребують особливого підходу».

Щодо структури реалій, то експерти не дають однозначних відповідей на питання, до якої категорії мовних засобів слід віднести реалії. Наприклад, Вейсбурд вважає, що "поняття, пов'язані з реальністю, можуть бути виражені окремими словами, фразами, реченнями та скороченнями". Але більшість інших вчених говорять про «слова» - «лексичні одиниці», і лише зрідка додають фрази [10, с. 18]. Так вважають Л. Соколов, А. Федоров, Г. Чернов, а також С. Влахов і С. Флорін. У розумінні цих експертів реалії - це лише слова та фрази. "І фраза" в цьому випадку означає, що реалії можуть включати номінативні фрази, тобто поєднання слів, які семантично дорівнюють слову. Номінативна фраза може бути реальністю ще й тому, що кальки, які часто є саме такими фразами, прирівнюються до реальності. Інша форма реальності - аббревіатури. Включення їх у реалії також є логічним, оскільки вони згущені в одному номінативних словосполученнях "слово". Фразеологічні звороти, тобто стійкі фрази всіх типів, включаючи ідіоми, прислів'я та приказки, багато з яких мають характерний національний чи історичний колорит, часто можна вважати реальністю.

Ми вже розглянули поняття реалії, її структуру, але для більш повної та яскравої характеристики доцільно розглянути типи реалій. На наш погляд, найкращою класифікацією реалії є класифікація Влахова та Флорина, які присвятили дослідженню реалій декілька великих наукових праць і розглянули це явище під різними кутами, що дозволяє порівняти відразу декілька класифікацій і типологій. Класифікація реалій на їхній погляд має поділ за предметною ознакою та за місцевою ознакою (в залежності від національної та мовної залежності). Розглянемо кожен з поділів окремо.

Предметна ознака.

Географічні реалії:

- Найменування об'єктів фізичної географії, в тому ж числі і метеорології
Степ, прерія, сопка, солончак, торнадо
- Найменування географічних об'єктів, пов'язаних з діяльністю людини
Польдер, крига, язовір, грид, арик
- Найменування ендеміків

Ківі, снігова людина, піщундська сосна, секвоя

Етнографічні реалії :

- Побут:

А) їжа, напої, побутові заклади та ін.

Щі, чебуреки, кумис, ель, сидр; таверна, пиріжкова, бістро, сауна, драгстор

Б) одяг (включно: взуття, головні убори та ін.) і прикраси

Кімоно, сарі, рукавички, лапті, сомбреро, кокошник, фібула, верик

В) житло, меблі, посуд та ін. обладнання:

Ізба, юрта, дівчача, горниця, обрік, амфора, кубишка

Г) транспорт (засоби та “водії”):

Рикша, кеб, ландо, пірога; ямщик, кебмен, гондольєр

Д) інше:

Сакви, махорка, будинок відпочинку, путівка, кізяк

- Праця:

А) люди праці:

Передовик, бригадир, фермер, грум, консьєржка

Б) знаряддя праці:

Кетмень, мачете, бумеранг, ласо, чуберка

В) організація праці (включно господарства):

Колгосп, ранчо, гільдія, лапаз, мандра

- Мистецтво і культура:

А) музика і танці:

Козачок, гопак, блюз, тарантела, рил

Б) музичні інструменти та ін.:

Балалайка, тамтам, кастаньєти, най, банджо

В) Фольклор:

Сага, билина, частушки

Г) Театр:

Кабукі, містерія, арлекін, каспер, петрушка

Д) Інші мистецтва та предмети мистецтв:

Ікебана, чинте, пелікени

Е) Виконавці:

Трубадур, кобзар, скоморох, гейша

Ж) Звичаї та ритуали:

Коляда, вендета, конфірмація, тамада, ряжені, маслениця, рамазан

З) Свята та ігри:

День перемоги, паска, День подяки, лапта, крикет, пітчер

И) Міфологія:

Леший, Дід Мороз, троль, валькірія, ельф, гном, килим-літак, вурдалак

К) Культ (прихильники та послідовники) і культові будівлі та предмети:

Лама, абат, мормони, квакери, дервіші; мечеть, пагода, розп'яття, мани

Л) Календар:

Вайшак, вересень, бабине літо

- Етнічні об'єкти:

А) Етноніми:

Гуцул, кафр, тотонакі, баски, казах

Б) прізвиська (звично шутливі або образливі)

Хохол, кокні, фріц, грінго, кацап

В) Найменування осіб за місцем проживання:

Габровець, канака, шоп, обердинець

- Міри і гроші:

А) Одиниці мір:

Аршин, ярд, пуд, десятина, акр, четверть, бушель

Б) Грошові одиниці:

Лев, рубль, ліра, франк, песо, пенс, фунт стерлінг, долар

В) Простомовні найменування мір і грошей:

Осьмуха, сотка, четвертинка, двушка, п'ятак, бакс

Суспільно-політичні реалії :

- Адміністративно-територіальний устрій:

А) Адміністративно-територіальні одиниці:

Губернія, область, департамент, графство, воєводство

Б) Населені пункти:

Аул, станиця, хутор, стійбище

В) Деталі населеного пункту:

Аррондісман, медіна, променад, ларго, ряд

- Органи та носії влади:

А) органи влади:

Народні збори, сейм, рада, муніципалітет, верхня палата

Б) Носії влади:

Канцлер, лорд-мер, гетьман, хан, цар

- Суспільно-політичне життя:

А) Політична діяльність та діячі:

Більшовики, ку-клукс-клан, віги, торі, есдеки

Б) Патріотичні та суспільні рухи (і їх діячі):

Партизани, карбонарії, західники, слав'янофіли

В) Соціальні явища та рухи (і їх представники)

Бізнес, пабліситі, НЕП, лобі, стилияги, хіпі

Г) Звання, титули, звернення:

Бакалавр, князь, принц, містер, сер, мадам

Д) Заклади:

Облвно, загс, золотий стіл, торгпредство

Е) Учбові заклади і культурні установи:

Десятилітка, коледж, ліцей, кампус, аула

Ж) Стани та касти (і їх члени):

Дворянство, купечество, юнкерство, джентрі, дворянин, самурай, мужик

З) Станові знаки і символи:

Червоний прапор, півмісяць, свастика, юньон джек

- Військові реалії:

А) Підрозділення:

Легіон, фаланга, табір, орда, сотня

Б) Зброя:

Арбалет, мушкет, ятаган, таран, фінка

В) Обмундирування:

Шлем, кольчуга, кітель, ківер, бушлат

Г) Військові службовці і командири:

Отаман, есаул, сотник, гардемарин, унтер.

Наприкінці цієї предметної класифікації хотілось би зазначити, що подальше розділення – по місцю – стосується тих же реалій, але розглянутих під іншими кутами зору.

Місцева ознака.

В площині однієї мови :

- Свої реалії – це більшою частиною ісконні слова даної мови:

Хіт (heath – болотиста місцевість, покрита вереском),

ель=ейл (ale- світле англійське пиво)

- Чужі реалії – це або запозичення, тобто слова іншомовного походження в словниковий склад мови, або кальки, тобто по морфемні або послівні переклади найменувань чужих для даного народу об'єктів, або транскрибовані реалії іншої мови:

Бринза (рум.), бізнес (ам.), супутник(рос.)

В площині пари мов :

- Зовнішні реалії – однаково чужі для обох мов напр., фіорд – зовнішня реалія для рос., болг., або любої іншої мови, окрім норвезької

- Внутрішні реалії – слова, які належать одній з пари мов, і отже, чужі для іншої мови напр., фіорд – для пари російської і норвезької мови – для норвезької мови буде внутрішньою реалією [4, с. 68].

Що стосується граматики, то реальність цікава, оскільки, наприклад, в українській мові вона може набувати іменникових, прикметникових, дієслівних, прикметникових та прислівникових форм: чумак - чумацький - чумакувати - чумакую; лірник - лірник - лірик. Щодо семантичного змісту, можна сказати, що кожна реальність складається з певної кількості насіння, які створюють її

денотативне значення. Але слід зазначити, що є також конотативні сім, які містять етнокультурну інформацію, вказують на етнічну приналежність. Серед лексичних шарів мови Г. Д. Томахін виділяє національно забарвлену лексику, яка пов'язана з реаліями певних країн (американізм, британізм, канадство, австралізм та ін.). Американізми відображають особливості соціально-політичної структури американського суспільства, його економіки та культури, побуту та звичаїв американців, умови їхнього життя, позначають предмети та явища, характерні для культури США, є основною відмінністю американської версії англійської від британської, Австралійський та ін. Г. Д. Томахін вважає, що американізми включають дві різні групи лексичних одиниць:

а) слова та стійкі словосполучення, які є місцево позначеними аналогами інших лексичних одиниць, що виражають ті самі поняття: амер. смокінг - англійська вечеря; америк поштова скринька - англ. поштова скринька;

б) лексичні одиниці, що позначають об'єкти та явища, характерні для американської версії англійської мови. Сюди входять такі слова, як прерія, скунс, мулатка, томагавк, мокасин, вігвам, ранчо, торнадо, кока-кола, койот, які не тільки широко використовуються в інших версіях англійської мови для позначення відповідних американських реалій, але також включаються в міжнародна лексика.

Отже, слово-реальність - це дуже своєрідна і водночас досить складна і неоднозначна категорія нееквівалентної лексики. Як найбільш тісне мовне явище з культурою, ці лексичні одиниці швидко реагують на всі зміни у розвитку суспільства. Реалії найбільш наочно демонструють близькість між мовою та культурою: поява нових реалій у матеріальному та духовному житті суспільства призводить до появи в мові відповідних слів.

У структурному плані виділяються:

1) **реалії-одночлени**: укр. вечорниці, криничар, денцівка, кобзарювати, валило; англ. asheriff, athreepence, амаурpole («травневе дерево»- «стовп, прикрашений квітами, різнобарвними прапорцями, довкруги якого танцюють в першу неділю травня у Великобританії») та ін.

2) **реалії-полічлени** номінативного характеру: укр. курна хата, разовий хліб, троїста музика, братська могила, дзвінкова криниця («назва спеціальної радіопередачі про народну пісню»); англ. abananasplit, St. Valentine`sDay, aSussexpudding, aticketday, atoffeeapple, asoup-opera, gardenseats, ameanstestman та ін.

3) **реалії-фразеологізми**: укр. лоби забрити, коло печі поратися, дбати про скриню, стати під вінок, на панщині бути; англ. toreachthewoolsack, toenterattheStationer`shall та ін. З погляду перекладацької практики можна виділити явні і скриті реалії. Останні – це слова типу укр. піч, сорочка («вишиванка»), скриня в українсько-англійському бінарному зіставленні. Вони начебто мають відповідники у мові-сприймачі, але співвідносні денотати в позамовній дійсності дуже відрізняються між собою, так що беззастережна субституція їх позначень, що мають різну художньо-стилістичну наповненість, може спричинити ряд додаткових труднощів (лексичний збіг відповідних номінацій при культурологічній розбіжності). В українсько-англійському бінарному зіставленні до прихованих реалій належить лексема рушник.

Крім перекладознавства, термін «реалія» досить поширений в етнолінгвістиці і лінгвокраїнознавстві. У цих галузях філології під терміном «реалія» розуміють слова і словосполучення, що позначають специфічно національні предмети та явища, реальні факти, характерні для культури того чи іншого народу. Факти дво- і багатомовності, бінарного зіставлення тут не враховуються. Велика увага присвячується національно-історичному колориту референта. Деякі дослідники відносять до реалій і окремі факти життя, що не мають сталого мовного оформлення. Для англійців, наприклад, вважає М.Вайсбурд, як реалія виступає той факт, що на Україні рудий колір волосся зустрічається зрідка. У такому випадку лінгвокраїнознавство перетворюється просто в краєзнавство.

Крім того, з погляду перекладацької практики пропонується розмежовувати явні і приховані реалії.

У підсумку, як було зазначено, реалії є складним явищем, вони існують у великій кількості, з цього виникає завдання класифікувати їх. У цьому підрозділі наведено декілька таких класифікацій вчених, які намагалися їх упорядкувати. Дослідженню реалій та визначення їх класифікацій присвячено багато великих наукових праць відомих перекладознавців, наприклад, С. Флорина, С. Влахова, О. Бурбака, Р. Зорівчака, А. Суперанської, Я. Рецкера, Вл. Россельса, А. Федорова, А. Швейцера тощо. Найбільш вдалими, на нашу думку, виявилися класифікація С. Влахова та С. Флорина. Класифікація реалій має на їхній погляд поділ за предметною ознакою (географічні, етнографічні, суспільно-політичні реалії), та поділ за місцевою ознакою (в площині однієї мови: свої реалії (в більшості застарілі слова) та чужі реалії (або запозичення, тобто слова іншомовного походження в словниковий склад мови, або кальки, тобто поморфемні або послівні переклади найменувань чужих для даного народу об'єктів, або транскрибовані реалії іншої мови); в площині пари мов: зовнішні реалії - однаково чужі для обох мов, та внутрішні реалії - слова, які належать одній з пари мов, і отже, чужі для іншої мови). Також була проаналізована класифікація за Р. П. Зорівчаком, який подав її в історико-семантичному та структурному планах. В історико-семантичному плані виділяють: 1. власне реалії (за наявних референтів): укр. коломийка, трембіта та інші; 2. історичні реалії - семантичні архаїзми, які внаслідок зникнення референтів входять до історично дискантної лексики, втративши життєздатність: укр. свячений, смерд, копний майдан тощо. У структурному плані розрізняються реалії-одночлени, реалії-полічлени номінативного характеру, реалії-фразеологізми. Окрім цього, під час перекладацької практики пропонується розмежовувати явні і приховані (скриті) реалії. Можемо стверджувати, що класифікації, запропоновані радянськими та українськими науковцями, розглядаються з різних точок зору, тому ми можемо їх вивчити, проаналізувати й порівняти, проте вбачаємо можливість детальнішого вивчення питання класифікації і ймовірного впровадження нової, більш уніфікованої класифікації реалій. Це свідчить про те,

що досліджувана тема є однією з найцікавіших та менш вивчених в історії перекладу.

2.2. Засоби та способи передачі реалій англійською мовою

Багато детальних та коротких лінгвістичних та перекладацьких досліджень присвячено проблемі вивчення реалій та відтворення їх у перекладі. Такі вчені, як Р. Зорівчак, С. Влахов і С. Флорін, А. Реформатський, В. Уваров, А. Супрун, В. Рєпін, В. Крупнов, пропонували різні класифікації реалій, досліджували труднощі, пов'язані з адекватним перенесенням на перекладений текст усього масиву культурної інформації, закодованої в реаліях, що містяться в оригіналі, та окреслити можливі шляхи подолання цих труднощів. Праця цих та багатьох інших мовознавців, однак, не тільки не вичерпує питання, а навпаки чітко вказує на перспективи та ймовірні напрями його подальшого розвитку. Однією з таких ліній, продиктованих, серед іншого, сучасною ситуацією у вітчизняних перекладознавствах, де суттєво бракує роботи з перекладу української мови з іноземних мов, на сучасному етапі може бути дослідження реалій сучасної Українська література та специфіка їх відтворення. існуючі переклади відповідних текстів. У перекладознавстві слово «реальність» з'явилося в 40-х роках. Вперше його використав відомий фахівець А.В. Федоров у своїй праці «Про художній переклад» у 1941 р. Дослідженню реалій також присвячені наступні праці: «Перекладацька думка і помилкова перекладацька думка» (1954) О. Кундзіча, «Лексичні питання художньої літератури» (1975) В.С. Виноградов, "Неперекладний у перекладі" (1980) С. Влахова та С. Флоріна, які, як вважають, найбільш глибоко і точно вивчали реалії. Ми вже визначили, що таке реальність, яку структуру та типи реалій вона може мати. Як перекладач повинен мати справу з реаліями? Якщо даний об'єкт чи явище незнайоме народові, якщо в його мові немає назви даного об'єкта, поняття, явища, то це означає, що слово не може бути перекладене. А якщо перекладено, то як знайти найбільш вдалий збіг? Л. Соколов вважає: "якщо говорити про неперекладність, то це реалії, як правило, і

не можуть бути перекладені". Однак, "немає слова, яке не може бути перекладено на іншу мову, принаймні описово, тобто загальне поєднання слів даної мови" - це стосується перекладу словникового запасу, і «що неможливо щодо одиничний елемент, можливий стосовно складного цілого» [10, с. 182], тобто стосовно контекстного перекладу. Таким чином, ми вважаємо, що питання полягає не в тому, чи можна чи не можна перекласти реальність, а в тому, як її перекласти. При перекладі реалій існує декілька труднощів:

- Відсутність в перекладацькій мові відповідності (еквівалента, аналога) через відсутність у носіїв цієї мови об'єкта, який ця реалія позначає.

- Необхідність, передати не тільки предметне значення (семантику) реалії, а також і її колорит (конотацію) – її національне і історичне забарвлення.

Ця справа ускладнюється ще й необхідністю урахувувати цілий ряд обставин, які заважають дати одну на всі випадки життя відповідь. Безумовним є лише одне: «рецептів тут, як і в перекладі загалом, немає, і перекладач, ураховуючи загальні теоретичні положення і спираючись на володіння мовою, на свій досвід, чуття а, в першу чергу, на «контекстуальні обставини», в кожному окремому випадку вибирає шлях, який підходить більш всього, а інколи є одним можливим».

За С. Флориним і С. Власовим у практиці перекладу зустрічаються такі засоби передачі реалій:

- Транскрипція (транслітерація)

- Переклад (заміни):

1. Неологізми:

А) калька

Б) півкалька

В) освоєння

Г) семантичний неологізм

2. Приблизний переклад:

А) відповідність за родом та видом

Б) функціональний аналог

В) опис, пояснення, тлумачення

- Контекстуальний переклад [4, с. 87]

Розглянемо ці засоби перекладу більш докладно:

I. Транскрипція реалії передбачає механічне перенесення реалії із іноземної мови в перекладацьку графічними засобами останньої із максимальним наближенням до оригінальної форми [4, с. 440]:

Whig – біг; Utah – Юта.

Бажання і часто необхідність використовувати транскрипцію для передачі реалій обумовлено тим, що, таким чином, перекладач може подолати дві вищезазначені труднощі, але якщо вибір між транскрипцією не вдається, це може значно ускладнити розуміння читачем перекладу. Транслітерація реальності передбачає передачу літер, що складають англійське слово, букв перекладеної мови (тобто української):

Waterloo – Ватерлоо, Murray – Муррей.

II. Переклад реалії (або заміна, субституція) як засіб передачі її на перекладацьку мову вживають у тих випадках, коли транскрипція (транслітерація) за тих чи інших умов неможлива або небажана:

Введення неологізму є найбільш підходящим способом збереження значення та кольору перекладеної реальності після транскрипції: створюючи нове слово (або фразу), іноді можна досягти того самого ефекту. Такими новими словами, насамперед, можуть бути кальки та напівкальки [4, с. 89]:

A) Кальки – це запозичення шляхом буквального перекладу (дуже часто по частинам) слова або звороту з наступним складанням перекладених частин без будь-яких змін. Класичний приклад – це слова *Skyscraper – хмарочос; misleader – лжекерівник.*

Дуже поширені кальки усталених словосполучень:

People of good will – люди доброї волі; the United Nations Organization – Організація об'єднаних націй.

Б) Півкальки – це свого роду часткові запозичення, також нові слова або усталені словосполучення, але «складені частково із свого власного матеріалу, а частково з матеріалу іншомовного слова»:

Carpet-bagger – саквоаяжник (сіверянин, який добився впливу та багатства на Півдні).

При калькуванні існує небезпека появи буквального перекладу, що є абсолютно непотрібним. І перекладач повинен використовувати цей засіб перекладу лише тоді, коли в українській мові насправді немає відповідного слова чи фрази.

В) Освоєння – це адаптація іншомовної реалії; тобто надання їй на основі іншомовного матеріалу вигляду рідного слова:

Фр. *Concierge* – консьєржка; нім. *Walkure* – валькірія.

Г) Семантичний неологізм – це нове слово або словосполучення, “вигадане” перекладачем і яке дозволяє передати смисловий зміст (склад) реалії. Від кальки його відрізняє відсутність етимологічного зв’язку з оригінальним словом:

Seven-league boots – чоботи – швидкоходи.

Але Влахов і Флорин зазначають, що «спосіб перекладу реалій неологізмами найменш використовується: причина досить очевидна – творцем мови є народ і дуже рідко – окремий автор».

Приблизний переклад реалій застосовується частіше ніж будь-який інший спосіб. Застосовуючи цей спосіб удається, хоча і не досить точно, передати предметний зміст реалії, але колорит дуже часто є утраченим, тому що відбувається заміна очікуваного конотативного еквіваленту на нейтральний за стилем, тобто на слово або словосполучення з нульовою конотацією. Можливі декілька випадків:

А) Принцип заміни одиницею відповідно роду та виду дозволяє передати зміст реалії одиницею з більш поширеним (дуже рідко – більш вузьким) значенням, підставляє родове поняття замість видового. По суті справи,

замінюючи вид родом, більш часткове більш загальним, перекладач застосовує відомий у теорії перекладу прийом генералізації:

Cottage – будинок.

Але такий переклад можливий, якщо дозволяє контекст.

Б) Функціональний аналог – це елемент остаточного вислову, який викликає східну реакцію у російського читача. Цей шлях перекладу реалій дозволяє, наприклад, одну гру, незнайому читачу перекладу, «замінити іншою, знайомою», або замінити один музичний інструмент іншим, «нейтральним», не забарвленим у національні барви перекладацької мови, одну судину іншою, лише б аналог дійсно зображав функціональну заміну реалії, яка перекладається:

Baseball – ланта, cricket – ланта.

Часто функціональний аналог є зручним для передачі реалій-мір, зокрема, коли вони призначені для створення у читача якихсь якісних уявлень:

Сто пудів – дуже важкий, пара фунтів – небагато,

В) Опис, пояснення, тлумачення, як спосіб приблизного перекладу застосовується у тих випадках, коли немає іншого шляху: поняття, яке не може бути передане транскрипцією, доводиться просто пояснювати:

The boys were playing fly up – хлопчики грали у м'яча; армяк – одяг із грубої тканини, ruff – гра в кості.

Влахов і Флорин зазначають, що “приблизний переклад реалій, як підказує сама назва, не є адекватним, передає зміст відповідної одиниці не повністю, а що стосується національного і історичного колориту, то про нього читач може здогадуватися, лише якщо митець-перекладач зумів підказати це своїм вибором засобів вираження” [4; с. 454].

Контекстуальному перекладу, як правило, протиставляють "переклад словника", таким чином відчуваючи відповідність, яке слово може мати в контексті, на відміну від тих, що містяться у словнику. Я.І. Ретскер каже, що цей засіб перекладу "міститься у заміні лексики в перекладі контекстною, логічно пов'язаною [кореспонденцією]". Це характеризується відсутністю будь-яких

відповідностей перекладеного слова, а його значення передається через правильно трансформований контекст:

Скільки коштує пунівка на курорт? – How much are accommodations at health resorts?

Такими є основні засоби перекладу реалій. Вони кожен раз ставлять перекладача перед альтернативою: транскрибувати або перекладати? З точки зору С. Влахова і С. Флорина вибір залежить від посилань:

1. Від характеру тексту

Наприклад, у науковому тексті реалії частіше є термінами, а тому перекладаються відповідно до термінів; у науково-популярній роботі ви можете давати коментарі відповідно до пізнавальних напрямків роботи; в пригодницькій роботі транскрипція часто використовується через елемент екзотики, який присутній у цьому жанрі.

2. Від важливості реалії у контексті

Вирішальним при виборі між транскрипцією і перекладом реалії є та роль, яку вона грає в змісті, яскравість її колориту, тобто міра її висвітлювання в контексті. При транскрипції «звичайні і звичні в мові оригіналу слова і вислови в мові перекладу випадають із загального лексичного оточення, відрізняються своєю чужерідністю, внаслідок чого, привертають до себе посилену увагу» [11; с. 95], а це порушує рівновагу між змістом і формою, чим відрізняється адекватний переклад. При передачі реалій ж реалій іншим шляхом утрачається характерне забарвлення мови, носіями якої вони є: зникає частина національного або історичного колориту.

3. Від характеру реалії

Ураховується ряд її особливостей як одиниці в лексичних системах відповідних мов, в тому ж числі таких показників, як її знайомість і незнайомість, літературна й мовна традиція, її віднесення до того чи іншого класу за предметом, часом, місцем.

4. Від іноземної й перекладацької мови.

Вирішення питання про вибір між транскрипцією і перекладом залежить від іноземної і перекладацької мови, від їх граматичних і словотвірних особливостей, від культури мови і традиційного для них прийняття або неприйняття реалій.

5. Від читача перекладу

Всі засоби передачі реалій в перекладі необхідно ув'язувати з тим, в якій мірі запроваджені слова, знайомі читачу; якщо вони незнайомі, не підказане часом значення реалії контекстом? Необхідно, щоб враження від перекладеної реалії у читачів було б таким же, як у носіїв мови, з якої реалія перекладена [4, с. 92-93].

У цьому розділі було розглянуто практичну частину нашого дослідження. Також був проведений кількісний аналіз належності реалій до тематичних груп. Діаграми показали, що найбільшу кількість займають географічні та побутові реалії (Додаток Б). Вітчизняні реалії в американських перекладах українських прозових творів займають 44%. Це пояснюється широким розповсюдженням повсякденних реалій у творах мистецтва. Географічні реалії становлять 31% і 41%, і визначається тим, що вивчені приклади належать до жанру мистецтва, оскільки відомо, що автори таких історій використовують багато географічних реалій, спричинених професіями та описаними сферами. Найнижчі реалії досліджуваних історій припадають на освітні та релігійні - по 2% кожна, і ця цифра також є результатом того, що історії описують радянські часи. Враховуючи розподіл реалій за структурним планом, найбільш використовуваними реаліями є поліноми (64%), а реалії окремих доданків ідентифікуються 30%. Така велика кількість поліноміальних реалій пояснюється наявністю в історіях соціально-політичних реалій, тобто назв організацій, законодавчих органів, закладів освіти та культури, топонімів, гідронімів та інших складових географічної групи реалій. Тому щодо відтворення реалій в американських та британських перекладах, з точки зору адекватності перекладу, ми розглядаємо транскрипцію (із примітками, якщо потрібне пояснення терміна), контекстний переклад, описовий (описовий) метод тощо. бути

найбільш доцільними способами перекладу. Великий практичний інтерес представляють способи відтворення реалій. Таких кнокобів дев'ять: комбінована реномінація; описова перифраза; транскрипція (транслітерація); ситуаційний аналог; трасування; гіперонімічне перейменування (узагальнення); транспозиція на конотативному рівні; метод асиміляції (синонімічна заміна); контекстуальна інтерпретація реалій. Найпоширенішим в англійських перекладах української прози є метод комбінованої реномінації (25% випадків усіх), який є поєднанням іноземної транскрипції, транслітерації слова-реальності з описовою перифразою, що дозволяє розкрити семантику реальності та водночас передають його первісний характер. У примітці до тексту може бути дана друга частина поєднаної назви - описова перифраза, а при подальшому використанні дійсності вона (перифраза), як правило, опускається. На думку С. Флоріна та С. Влахова, у практичному перекладі існують такі засоби передачі реалій: транскрипція (транслітерація), трасування, напівкалькування; розвиток; семантичний неологізм; Орієнтовний переклад: відповідність за родами та видами; функціональний аналог; опис, пояснення, тлумачення; контекстний переклад. На наш погляд, проблема перекладу реалій не досліджена і не вивчена на достатньому рівні, що відкриває можливості для подальшого поглибленого вивчення цієї теми перекладачами.

2.3. Способи перекладу реалій англійською мовою в романах Юрія Андруховича «Перверзія», «Рекреації», «Московіада»

Робота перекладача над відтворенням своїх чи чужих реалій щодо мови оригіналу суттєво не відрізняється за ступенем складності, оскільки в обох випадках він має справу з надзвичайно тонкою субстанцією, яка є конотативною, національною та культурною інформацією реалій. дві категорії не повинні і не можуть бути однаковими. Дослідження реалій (див., Наприклад, Р. Зорівчак) неодноразово вказували на таку грань їхньої складності для перекладу, що вони (ми говорили про їх реалії) є органічним компонентом оригіналу та у свідомості

носії мови мовою оригіналу. не відрізняються від загального фону, тому надзвичайно важко зберегти смислово-стилістичну цілісність оригінального твору і водночас не перенаситити його надмірною, заплутаною для читача оригіналом, екзотикою. Реалії інших людей в оригінальному тексті, навпаки, завжди є носіями стилістичного навантаження: вони є першими інструментами автора для зображення географічного та / або ідеологічно далекого світу, часто дуже мало відомого читачеві-співвітчизнику.

Приклад "Recreations" та "Moscoviada" наочно доводить, що здійснення первинного поділу в одномовних реаліях на "власного" та "іноземного" перекладача як найбільш обережного (в ідеалі) дослідника оригінального тексту, в деяких випадках може допомогти його в майбутньому досягти високого рівня адекватності відтворення цих одиниць у цільовому тексті, а не традиційно "корисного ... для цілей перекладу" поділу на внутрішній та зовнішній у площині пари мов. Цей ілюстративний приклад дозволяє нам сказати, що при обговоренні відповідних проблем перекладу доречно використовувати обидві пари термінів, пару «внутрішніх та зовнішніх реалій» та пару «власних та іноземних реалій».

Від загального спостереження над текстами романів «Рекреації» та «Московія» перейдемо до визначення на підставі конкретного лексичного матеріалу міри успіху, з якою перекладачами вдалося відтворити реалії романів «Рекреації» та «Московіяда», відповідно, донести до читачів своїх державних аудиторій ідей розкриття котрих у текстах першотворів відбувається за допомогою цих віразових засобів. Аналізувати зміну реалізації у перекладах «Рекреацій» та «Московіади» будемо за предметною класифікацією, запропонованою С. Влаховим і С. Флорінім [4, с. 59-64]. Але спершу, об'єкт дослідження розглядає надалі так само з урахуванням авторських імплікацій, але вже не з огляду мов оригіналу, а в площі двох мов, що зростають для збереження, що опору пару термінів - свої та чужі реалії замінюють більше доріг на цьому етапі проведення дослідження пара - реалії внутрішніх та зовнішніх. До внутрішніх географічних реалій належить назва ендеміка терносліва, що зустрічається в текстах у багатьох попередньо як порівняння «дівчинки з очима

як терносливи», вдруге - як метафора «Дві терносливи так дивляться при цьому на тебе» [18, с. 72]. У англомовному перекладі збережені тропіки, а реалію, що прийде до їх складу утворено сливи - спосіб гіперонімічного перетворення. До відповідності порівняння, крім того, помічаємо, вводимо, слід гадати, для увиразнення форми, прикметників, яких у оригіналі не було. До внутрішніх етнографічних реалій, що пов'язані з побудовою, референтами котрих, конкретніше, є страви та напої, що належать лексемам пляжків та горілок. У Великому тлумачному словнику української мови визначається, що «пляток» означає «корж». Поруч маємо маркер «зах», тобто вказівку на ареальне функціонування слова в цьому значенні - західноукраїнське. Якщо звернемося до перекладу, побачимо, що в англомовній версії це реалізує у вигляді дескриптивної перифрази відтворено як *деруни* [17, с. 55]. Чи слід вважати таке створення цього лексему семантично гібним? Проверімо невелике лінгвістичне розслідування матеріалів західноукраїнської преси.

В одній зі статей (розповідалося про львів'янку-кондитера родом з Івано-Франківщини) читаємо від журналіста: «На Галичині плячками називають прямокутні торти» і далі, від самої героїні матеріалу: «А на свята у нас завжди було напечено багато смачнющих плячків». В іншому виданні натрапляємо на фразу «смажу свої плячки з бульби». Наведені приклади вказують на те, що словникова дефініція «плячка» розкриває лише одне зі значень цього слова. На користь прийнятності варіанту перекладача на англійську мову свідчить сам текст оригіналу, до якого, свідомим існуванню інших значень, нам тепер слід звернутися за підказкою. Отже, у першотворі маємо: « – О, плячки – то божественне їдло – втішився Немирич. – Прошу шість порцій з грибовим соусом!». Оскільки герой замовляє до страви грибний соус, очевидно, вона була не солодкою. Малоімовірно також, що то були коржі, вироби з тіста. Достеменно невідомо, чи саме картопляні плячки, а не кукурудзяні, приміром, мав на думці автор, але правильність напрямку думки перекладача не викликає сумнівів.

Інакше відбулося при перекладі реалії *горілка*. В англомовній версії її відтворено транслітерацією з російської мови – *vodka*. Р. Зорівчак зазначала, що

така тенденція намітилась паралельно з тенденцією передавати в перекладі радянськими виходячи з їхнього звучання та написання російською мовою [6, с. 61]. На жаль, ця прикра тенденція вкоренилася не лише в англомовному світі, але й у інших мовах теж – переклади творів Андруховича засвідчують її живучість. До наступного різновиду внутрішніх етнографічних реалій, що належать до підкатегорії побутових реалій і позначають деталі вбрання, належать лексеми вишиванки та гердан. Реалія *вишиванки* в англомовних перекладах *embroided shirts* відтворена методом дескриптивної перифрази. Таке відтворення цієї реалії вповні передає її денотативну семантику, але не здатне донести до читача цільового тексту конотацій. Вишита сорочка була звичним предметом одягу для наших предків, тепер же її одягають радше з урочистих нагод як зовнішній символ належності до української нації. Цей елемент національного костюму набував серед українців особливої популярності в часи піднесення національного духу, як то було, приміром, в 90-91 роках минулого століття (про які провісницьки, хоч і в дещо іронічній формі оповідає твір). Якщо читач перекладу не володіє цією інформацією, то, зустрівши в тексті «вишивані сорочки» чи «сорочки з вишивкою», він не лише не затримається на них думкою, як це поза всяким сумнівом зробить читач оригіналу, але й не зможе вповні відчувати атмосфери виразно українського карнавалу, яку автор створив у своєму романі. Реалію *гердан* в англомовному перекладі передано у спосіб гіперонімічного перейменування як *necklace*. Складніше довелося перекладачеві англомовному, котрий мусив шукати іншого способу донести значення реалії до цільового читача. У його версії колиба – hut. «Hut» – «невеликий ненадійний прихисток, що використовується для житла» [24]. Втрачено ту частину семантики, котра для читача оригінального тексту відповідає за створення стрункого асоціативного ланцюжка: житло людей із певними заняттями, насамперед чабанів – пасовиська – гори – простір, свобода дихати на повні груди. Найбільша втрата тут, отже, не семантична, а настроєва. Хоч ця реалія може здаватися художнім дріб'язком, оскільки виступає у тексті лише назвою придорожного кафе, її адекватне відтворення важливе для збереження

підкреслено національного духу дійства «Рекреацій». Реалію *рушники* в англomовному перекладі відтворено як *embroidered cloth*. Англomовний перекладач вдався до дескриптивної перифрази, яка у цьому випадку не до кінця в'яснює, яке саме полотно прикрашає вишивка в українських церквах. До внутрішніх етнографічних реалій, що стосуються мистецтва, належать, зокрема, назви танцю аркан, назви виконавців бандурист, трембітарі, кобзарі, фольклорний колектив, назви народних майстрів писанкарі. Англomовний перекладач «Рекреацій» відтворює назви виконавців із застосуванням різних методів: *Trembita Players* – дескриптивна перифраза з приміткою, *Kobzars* – транслітерація (адже ця реалія має досить високий ступінь знаності серед англomовців завдяки Шевченку як постаті та перекладам його творів), *folkloric ensemble* – калькування. Також автор перекладу «Московіади» відтворює реалії бандурист та писанкарі методом дескриптивної перифрази – *bandura-playing minstrel* і *Easter egg painters*. Слід зробити застереження, однак, що перифрази *Trembita Players* та *bandura-playing minstrel* не є дескриптивними у чистому вигляді, адже до їх складу входять «материнські» реалії. Це швидше розтлумачення семантики через вказівку на те, яким саме видом діяльності займається названа особа. Пов'язані зі звичаями та ритуалами внутрішні етнографічні реалії *маланки* та *китайка* в англomовному перекладі відтворені транскрипцією *Malankas* з приміткою та дескриптивною перифразою *winding cloth* [16, с. 69]. Якщо у першому випадку така передача виглядає доречною, адже на відрізку тексту з цією реалією були протипоказані більш громіздкі прийоми, то в другому застосований метод здається сумнівним (про цю реалію вичерпно написала Р. Зорівчак). Словник фіксує це слово у значенні «тонка, шовкова тканина східного походження», тому можна припустити, що історично-фольклорні конотації цієї лексеми залишаться поза межами досяжності сприйняття читачів цільового тексту.

Отже, проведений аналіз використаних перекладацьких трансформацій на матеріалі романів Ю. Андруховича «Московіада», «Рекреації» та «Перверзія» показав, що найбільше застосовані трансформації – транскрипція (38%) і

калькування (31%). При перекладі романів Ю.Андруховича ці трансформації є найбільш дієвими, адже одну з найбільших груп становлять географічні реалії, які вимагають саме такого способу перекладу. Найменше відсотків займає трансформаційний переклад (4%), це спричинено тим, що у більшості досліджувалися окремі мовні одиниці, а не цілі речення, де такий спосіб перекладу зазвичай широко застосований. Ми вважаємо, що одним з найбільш адекватним способом передачі авторських імплікацій також є описовий переказ (з примітками для іноземного читача), оскільки реалії, використані у романах Юрія Андруховича, є досить незрозумілими для читачів, не знайомих з радянською, пост-радянською та українською культурою.

Проведена розвідка відкриває перспективу подальших досліджень у перекладознавчому плані реалій, що зустрічаються у творах Ю. Андруховича, зокрема в перекладеному англійською мовою в романі «Перверзія», реалій-прикметників та реалій-прислівників, реалій-лексикалізованих скорочень, структурно-конотативних реалій тощо. Вона може також бути схемою перекладознавчого осягнення реалій, наявних у творах інших українських авторів, що перекладаються іноземними мовами.

2.4. Способи збереження реалій на матеріалі роману Ю.Андруховича «Рекреації» та його перекладу англійською мовою

Відтворення національної ідентичності оригіналу - одна з важливих проблем перекладознавства. Реалії, як одиниці нееквівалентної лексики, в україномовних прозових творах викликають значні труднощі в перекладі. Складність полягає в тому, що для їх перекладу не існує еквівалентів, які разом із передачею конкретної інформації відображали б національний колорит, мали б ті самі відтінки емоційного, семантичного та стилістичного характеру, що супроводжують реалії оригінального тексту.

У даному підрозділі проаналізовано відтворення реалій у перекладі "Рекреацій" Марка Павлишина відповідно до предметної класифікації,

запропонованої С. Влаховим та С. Флоріном, та на основі теорій перекладу реалій Р. Зорівчак [6, с. 224-227].

До внутрішніх етнографічних реалій, знову ж таки за класифікацією С. Влахова та С. Флоріна, що стосуються мистецтва, належать, зокрема:

- назви танцю – *аркан*:

...або постріляти в пересувному тирі, або купити старий грамофон, або танцювати ритуальний аркан.

...or do shooting at a moving target, or buy an old some small gramophone, ordance a ritual arkan.

Назву танцю в перекладі транскрибован – *arkan* та супроводжено приміткою: A Hutsul men's dance.

- назви музики – *стрілецькі (пісні)*:

...як тільки поїзд рушив, відкривали вікна і, вистромивши з них безліч синьо-жовтих прапорів, почали співати стрілецькі [19, с. 12].

...the moment the train moved, threw open the windows, stuck countless blue-and-yellow flags out of them, and began singing Sich Riflemen's songs.

Перекладач застосував дескриптивну перифразу, тобто використав описовий зворот, за допомогою якого дана реалія називана не прямо, а описово, через її характерну рису.

- назви виконавців – *фольклорний ансамбль, дрімбарі, трембітарі, кобзарі*:

Фольклорний ансамбль "Золоті дрімбарі" виконає для вас гуцульські мелодії...

The Golden Jews'-Harpists folkloric ensemble will perform Hutsul melodies for you...

Отже, Марко Павлишин застосовує калькування *folkloric ensemble*.

Що ж до перекладу реалії *дрімбарі*, то перекладач застосував спосіб гіперонімічного перейменування *Jews'-Harpist*. Проте такий переклад не зберігає за собою національного колориту першотексту. Доречніше було б

транскрибувати дану реалію та додати примітку, як ще було зроблено у випадку з вищезгаданою реалією *аркан*.

- звичаї та ритуали – *маланки*:

Ця реалія при перекладі відтворена транскрипцією *Malankas* з приміткою: *In Ukrainian rituals of the Christmas cycle, young men and girls elected as the central figures of costumed and masked groups that went carolling from house to house on St. Melanie's Day (New Year's Eve)*. Така примітка є надзвичайно вдалою, оскільки дає змогу читачеві англомовних країн пізнати українські традиції святкування такого звичного для них свята як Переддень Нового року – New Year's Eve.

- міфологія та фольклор – *мольфар*:

Бодьо розуміюче кивнув і зник, як мольфар.

Bodo nodded knowingly and vanished like a magician.

Реалію *мольфар* Марко Павлишин передав шляхом гіперонімічного перейменування [19, с. 225]. На наш погляд, доречніше було б відтворити дану лексему за допомогою дескриптивної перифрази пояснивши, хто ж є той мольфар.

- Свята – *Зелені свята*:

...майже півкіля ковбаси, а я на зелені свята тримала, думала, що приїде Микола Кондратович...

...nearly half a kilo of the sausage I was keeping for Pentecost, thinking Mykola Kindratovych would come...

Тут перекладач вдався до відтворення за допомогою віднайдення ситуативного відповідника.

- ігри – *дурень*:

...учора він пропонував усім грати в дурня...

...yesterday he had proposed a few rounds of durak...

Назву гри в перекладі транскрибовано – *durak*, проте з російської мови, та супроводжено приміткою: *A popular card game* [16, с. 128].

Наступна категорія реалій, що зустрічається у романі «Рекреації» – реалії суспільно-політичні, відповідно до класифікації С. Влахова та С. Флоріна

[4, с. 59-65]. До внутрішніх реалій цієї категорії належать, зокрема, реалії *синьо-жовті прапори та тризуб*, гасло «Героям слава»:

У всіх трьох випадках перекладач застосовує калькування:

...як тільки поїзд рушив, повідкривали вікна і, вистромивши з них безліч синьо-жовтих прапорів, почали співати стрілецькі.

...the moment the train moved, threw open the windows, stuck countless blue-and-yellow flags out of them, and began singing Sich Riflemen's songs».

Оскільки ця реалія стосується державних символік, культури та історії, то доречно було б, на нашу думку, додати примітку, як у наступних прикладах:

...ти диви, навіть тризуб якась біда на стіні видряпала, відроджуємо символіку...

...some vermin has even scratched the trident into the wall, call that reviving national symbols... [16, с. 46].

У цій ситуації метод калькування *trident*, в цілому, видається нам доречним, оскільки дає уявлення про вигляд українського герба, а примітка пояснює: *The official emblem of the Ukrainian People's Republic (1918-20) post-Soviet Ukraine. It was proscribed in the USSR.*

Приміткою супроводжується калькування гасла українських націоналістів та українське вітання Слава Україні! Героям слава!: *The official greeting that members of the organization of Ukrainian Nationalists exchange [16, с. 131].*

...узагальнює Мартофляк, струшуючи із себе напівзаснулого Білинкевича, який при цьому пробулькав щось на зразок «героям слава» [19, с. 75].

...generalizes Martofliak, himself shaking free of the semiconscious Bilynkevych, who responds by gurgling something that sounds like "Glory to the Heroes" [16, с. 69].

Слід зазначити, що суспільно-політичні реалії включають військові реалії, у тій же класифікації С. Влаховата С. Флоріна. Такі реалії знаходять своє місце у романі «Рекреації» Юрія Андруховича: *гетьман, опришки, січовістрільці, сердюки, козаки, козаки-запорожці:*

Чи врятує нас золото гетьмана Полуботка?

Will Hetman Polubotok's gold save us?

У перекладі спостерігаємо транскрипцію *Hetman* та примітку: *The elected ruler of the Ukrainian Cossack state in seventeenth and eighteenth centuries.*

То були Козаки, Січові Стрільці, Сердюки, Козаки Запорозжці [19, с. 71-71].

There were Cossacks, Sich Riflemen, Serdiuks, Zaporozhian Cossacks...

Отже, реалії *Cossacks* та *Zaporozhian Cossacks* перекладено класично, тобто шляхом калькування [12, с. 225], оскільки військові реалії *козаки* та *козаки-запорозжці* є відомими за кордоном, їхнє відтворення для перекладача не становить особливих труднощів, вони передаються відповідно до вже усталеного їх написання.

Реалія *Serdiuks* в англomовному перекладі відтворена із застосуванням методу транскрипції [12, с. 67] *Serdiuks* і супроводжена приміткою: *Cossacks in the personal bodyguard of the hetmans.*

У розділі було здійснено аналіз перекладів сучасної української літератури, яка є літературою пострадянського періоду (твори Ю. Андруховича). Враховано гетеролінгвальні особливості третього простору української літератури, а також сформульовано та розроблено концепт комплексу пониженого, котрий можна вважати безпосереднім наслідком та проявом гібридності. Суржик, радянські та пострадянські реалії, на які натрапляємо у творах Ю. Андруховича, є яскравими виразниками комплексу пониженого. Вони становлять проблему перекладу, адже не є зрозумілими для, наприклад, західноєвропейського читача, але водночас є основою розглянутих у нашому дослідженні творів. Підтверджено, що через відсутність належного літературного контексту, а саме малознаність та малопопулярність, сучасний український літературний продукт, хоч і викликає інтерес іноземного читача, не має належної потуги задля створення резонансу або бодай відповідного розуміння на рівні мікро- та макро-контекстів. О. Хан зазначає, що відповідно до типу тексту насиченість його реаліями варіюється. Якщо зробити спробу порівняти детективні твори з історичними романами, пригодницькою літературою або фольклором, то на тлі цих жанрів детектив виявиться досить

небагатим на реалії, але, спираючись на той факт, що реалії несуть у собі національний та історичний колорит, відтворення їх у перекладі детективних творів є одним із важливих завдань перекладача [59]. Отже, вибір шляху перекладу реалії залежить від таких передумов, як: характер тексту; значущість реалії в контексті; тип реалії, її місце в лексичних системах мови перекладу і мови оригіналу; літературні традиції мови; читачі перекладу. Труднощі перекладу реалій пов'язані зі ступенем їх поширеності і частотності вживання у мові оригіналу [1, с. 12]. Перекладачу при роботі з реаліями потрібно знати культуру соціуму, в якому функціонує та чи інша реалія, і вміти враховувати специфіку перекладу відносно його цілей, реципієнтів і основної ідеї журналу чи газети, зі шпальт якої береться оригінальний текст, адже професійну компетенцію перекладача складають не тільки теоретичне та практичне володіння мовою, й цілий ряд екстралінгвістичних факторів. Проведений аналіз відкриває перспективу подальших досліджень у перекладознавчому плані реалій, що зустрічаються у творах Ю. Андруховича.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ШЛЯХІВ ТА МЕТОДІВ ПЕРЕКЛАДУ РЕАЛІЙ-РАДЯНІЗМІВ, ДІАЛЕКТИЗМІВ ТА СУРЖИКІЗМІВ НА ОСНОВІ РОМАНІВ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА «МОСКОВІАДА» ТА «РЕКРЕАЦІЇ»

3.1. Способи відтворення радянізмів досліджуваних романів в англійському перекладі

Шляхи збереження авторських імплікацій при відтворенні реалій із романів Ю. Андруховича англійською мовою переконання і в цілому про натуру головного героя (героїв), перекладач має якомога сумлінніше поставитися до відтворення в цільовому тексті особливо вагомих семантично одиниць, що передбачає не лише категоричну відмову від таких прийомів як заміна російсько-радянських реалій реаліями мови перекладу та контекстуальний переклад, а і якомога точніше і ясніше відтворення реалій українських.

Дослідники філологічних особливостей походження та функціонування Рад констатують, що радянські терміни "створюють певну ідеологію, яка включає інші виразні слова - вони отримують власні символи - за допомогою політичних відтінків та соціальних кольорів".

Радянізми, також сов'єтизми (совітизми) — лексичні одиниці, що виникли в період СРСР, пов'язані з радянськими оцінними конотаціями та концептуалізаціями. Вони відображають властиві радянському суспільству реалії, особливості радянського способу життя, лексику, котра має ідеологічне смислове наповнення.

При розгляді поняття «радянізм» існує залежність від зв'язку з історичної або філософської або фактичної точкою відліку. Тема цього розділу в основному обмежується сучасним періодом.

Риторика більшовицької партії, яка засвідчила зміну цінностей, державних стандартів та соціальних практик в українському політичному та соціальному повсякденному житті, дедалі більше набувала поширення з початку 20-х років, а українська мова дедалі більше насичувалася новими термінами, фразеологізмами, які зараз називають радянізмами. Більшість радянізмів походить з російської

мови, оскільки одним із наслідків реалізації настанов загальних принципів мовної політики СРСР було формування спільного лексичного фонду мов народів СРСР, важливого роль, в якій російській мові було відведено як мову міжнаціонального спілкування.

Особливості радянського способу життя також визначали особливості його вербальної передачі. Особливе місце в процесі радянського словотворення займають радянізми. Тут «радянізми» - це «слова, фрази та фразеологізми всесоюзного контексту, що відображають соціалістичну діяльність і несуть певну суспільно-політичну чи виробничу інформацію, пов'язану з історією та життям радянської країни, з радянським життям».

Радянізми можна класифікувати різними словами. Радянізми, запозичені з української мови в радянський період:

1) радянізми-заклади/організації/утворення: райрада (англ. regional council), ремісничі та школи фабрично-заводського учнівства (англ. vocational and factory trade schools), біржа праці (англ. employment office), радгосп (англ. state farm), клуб (англ. clubhouse), колгосп (англ. collective farm), турбази (англ. tourist retreats), профілакторії (dispensaries), Будинок ветеранів (англ. Old Steelworkers' Home), ЗАГС (англ. registry office), обком (англ. regional committee), військкомат (англ. enlistment office), контора (англ. office);

2) радянізми, які описують посади: завклуб (англ. man from the village club), бригадир (англ. brigade leader), завфермою (англ. brigade leader/deputy manager of a farm), голова колгоспу (англ. manager of a collective farm), кладовщик (англ. store-man), дільничий міліціонер (англ. district militiaman), парторг (англ. party organizer), обер-майстер (англ. master tradesman), квартальна (англ. community watchdog), комсорг (англ. Komsomol organizer), воєнком (англ. army commissar), кадровий військовий (англ. regular soldier), профорг (англ. union shop-steward);

3) радянізми, які описують звання: Герой Соціалістичної Праці (англ. hero of Socialist Labour), безіменний солдат (англ. passing Soldier), ударниця четвертої домни (англ. heroine of the fourth blast furnace);

4) радянізми, які описують події: спартакіада (англ. Athletic meets), п'ятирічки (англ. five year plans), проводи (англ. send-off);

5) радянізми, які описують соціальний статус: чинуш (англ. bureaucrat), сталініст (англ. Stalinist)

6) ойконіми-радянізми: Сталіно, Леніне, Троцьк, Ворошиловград, Дзержинське;

7) водні об'єкти: річка Сталінка, водопій Енгельса;

8) антропоніми-радянізми: Владлен (скорочене «рос. Владимир Ленин»), Вілор (аббревіатура від фрази «рос. Владимир Ильич Ленин освободил рабочих»), Кім («рос. Коммунистический интернационал молодежи»), Сталіна (від «Сталин»), Октябрина (пов'язане з «рос. Октябрьская революция»).

На українській землі радянізми мають дещо інший характер, ніж у російській мові, оскільки це переважно вивчені русизми або мовні одиниці, створені шляхом відстеження.

Поряд з офіційним радянізмом евфемізми широко використовувались на політичному рівні в умовах загострення партійної боротьби - слова чи вирази, які замінювали грубу, нецензурну та неприємну мову. Можна припустити, що в умовах масової істерії 30-х років частина «евфемізмів (наприклад, дволиких членів партії або відроджених), які були «запущені» в суспільство, не була зрозумілою не лише широким верствам населення, але також лідерами партій нижчого рівня. Це припущення ми робимо на основі офіційних даних про стан політичної освіти в Україні 20-х років, коли навіть значна кількість викладачів не могла точно відтворити значення основних політичних термінів, назв офіційних радянських органів тощо. Поряд з евфемізмами використовувались грубі, вульгарні вислови, які мали функцію залякування, щоб викликати страх перед цинічним нападом, зламати волю та здатність чинити опір. Так, щодо ідейно-риторичних нападів на українську інтелігенцію в умовах "загострення класової боротьби" письменник І. Багрянний писав: «Ошельмованому не дають змоги не те що одлаюватись, ні, навіть щось спростувати чи пояснювати» [15, с. 26].

Оскільки в «Московіаді» російсько-радянські реалії, перебуваючи в явній опозиції до українських, посилюють смислове значення останніх, незвично відрізняють їх від текстового середовища, позбавляють стилістичного нейтралітету, цей роман демонструє, що не завжди суворо послідовне відтворення їх оригінальна мова. реалії, зберігаючи підкреслений національний колорит, неминуче призведе до надмірної екзотичності перекладу, і що перед початком роботи перекладач повинен ізолюватись від себе, зрозуміти основні ідеї твору та простежити засоби, за допомогою яких автор реалізує їх у тексті. При перекладі конструкцій радянських реалій з української прози більшість "радянських реалій" трансформуються за допомогою калькування (хоча є багато винятків), і проблема читача надзвичайно важлива при перекладі радянізмів. Переклад радянізмів з української мови на англійську дуже ускладнюється тим, що сьогодні немає жодної англомовної країни, для якої явища соціалістичної системи стали повсякденною реальністю і потребували б втілення та консолідації в національній мові. Тому перекладач повинен орієнтуватися на широку аудиторію та на кожного читача окремо. Радянізми, утворені від власних назв, у різних мовах набувають фонетичного звучання відповідно до фонетичних законів мови-наступника. Тому на перший план виходить увага перекладача до ролі своєї та чужих реалій у тексті оригінального твору, взаємозв'язку між ними, який активізується залежно від функцій, покладених автором на певну групу реалій. З загального спостереження за текстами романів "Відпочинок" та "Московіяда" перейдемо до визначення на основі конкретного лексичного матеріалу ступеня успішності, з якою перекладачам вдалося відтворити реалії романів "Відпочинок" та "Московіяда" і, відповідно, донести до читачів свою цільову аудиторію. розкриття яких у тексті оригінальних творів відбувається за допомогою цих засобів виразності.

Найбільш відомий переклад «Московіади» англійською мовою здійснив наш сучасник, перекладач Віталій Чернецький. Ми взяли за основу саме його переклад. Світ «Московіади» – це Росія, а конкретніше її столиця, Москва в період занепаду СРСР. Усі реалії, наявні в тексті, відомі й зрозумілі читачеві-

краянину Андруховича і його героєві Отто фон Ф. Очевидно, що їхня функція в романі – не створення інтригуючої атмосфери іншої дійсності. Але спершу, оскільки об'єкт дослідження розглядатиметься надалі так само з урахуванням авторських імплікацій, але вже не з погляду мови оригіналу, а в площині двох мов, зробимо застереження, що опорну пару термінів – свої та чужі реалії замінить більш доречно на цьому етапі проведення дослідження пара – реалії внутрішні та зовнішні.

На прикладі цієї роботи можна з усією відповідальністю сказати, що ця функція не єдина, яка може виконувати в тексті чужі реалії. Працюючи над перекладом Московії (як у деяких епізодах "Рекреацій" із радянством), перекладачеві важливо усвідомити, що російська та радянська реалії - це розкидані маркери, міні-втілення одного монолітного референта, імперія якого Отто фон Ф. (і друзі-герої "Рекреацій") однозначно відразливий. Символічним у цьому плані є сцена алегоричного звільнення героя від нудоти, фізичного / психологічного відчуття в шлунку та горлі / свідомості та душі, недарма словник встановлює паралель між словом нудота та словом огида [18, с. . 378]: "... ти нарешті вивергаєш із себе весь цей день, усі його хімічні елементи разом з органічними речовинами, всю цю Москву". Для того, щоб читач перекладу мав правильне уявлення про вірування та загалом про характер головного героя (персонажів), перекладач повинен якомога чесніше відтворювати в цільовому тексті особливо семантично важливі одиниці, що передбачає не лише категоричне неприйняття таких прийомів, як російські радянські реалії, реаліями мови перекладу та контекстного перекладу, а також найбільш точно і чітко відтворення українських реалій, зокрема тих з них, які умовно називають національними -патріотичні, які в тексті явно протиставляються першій категорії. Оскільки в Московіаді російсько-радянські реалії, перебуваючи в явній опозиції до українських, посилюють смислове значення останніх, незвично відрізняють їх від текстового середовища, позбавляють стилістичного нейтралітету, цей роман демонструє, що не завжди суворо послідовне відтворення їх оригінальна мова. реалії, зберігаючи підкреслений національний

колорит, неминуче призведе до надмірної екзотичності перекладу, і що перед тим, як приступати до твору, перекладач повинен ізолюватись від себе, зрозуміти основні ідеї твору та простежити засоби, за допомогою яких автор їх реалізує текст. Тому на перший план висувається увага перекладача до ролі його та інших реалій у тексті оригіналу, взаємозв'язку між ними та сегментом семантичного континууму, який активізується залежно від функцій, покладених автором на певна група реалій. Було зазначено, що перекладач, "який перекладає текст, що містить елементи третьої (першої щодо оригінальної) культури" [13, с. 49] стає вже не просто посередником між культурою оригіналу та культурою перекладу, а "посередником між прекультурою, на яку посилається оригінальний текст, і культурою перекладу". Оскільки завдання перекладача стає вдвічі складнішим, він повинен стати вдвічі пильнішим, вдвічі винахідливішим, щоб досягти хорошого результату.

Внутрішні етнографічні реалії, прізвиська "кацап" та "москвич" перекладаються англійською мовою як *russkies and Moskovites*. Якщо лексема *кацап* в англійському перекладі не виявиться відповідною, що, як показують останні словники, передає негативні, важливі конотації цього втілення в українській мові слову *москвич*, оскільки Вебстер визначає слово як "жителя Москви", ці конотації не передаються. Відтворення реальності "дивізіона" їй дає описовий перефразовий босць в Українській повстанській армії, досить вичерпно пояснюваний тим, що їй зачитують цільовий текст, який нібито мало відомий з подробиць історії України. Реальність *серця* в англійському перекладі відтворюється за допомогою методу транскрипції Сердюків та обслуговування приміщень. В англійському перекладі "*Moscoviada*" зовнішні етнографічні реалії-назви одягу відтворені в переважній більшості методів описової перифрази: *сарафани, кокошники* - російські народні костюми, *кубань* - кубанська козацька хутряна шапка, *косоворотка* - російська народна сорочка, *ролик*. Серед зовнішніх соціально-політичних реалій, виявлених у досліджуваних романах Андровича, переглядаються радянські реалії (слід зробити деякі застереження: реалізм та раціоналізм у відносинах із іноземними

релігіями під впливом їх неявного протистояння автором в оригінальних роботах, реалізованих спеціально українською мовою).

Отже, на основі дослідження цільових текстів до перекладу радянізмів ми визначили різні способи перекладу:

1) транскрипція: комсомол – Komsomol з приміткою, комсомольці – komsomolcy; піонери – pionerze; політбюро – the Politburo;

2) калькування: прискорення – "acceleration" з приміткою;

3) дескриптивна перифраза: перші комсомольці – founders of the Komsomol;

4) заміна радянізмів-аббревіатур повною формою: міськком комсомолу – Komsomol City Committee; обком партії – regional party committee; міськком Компартії України – City Committee of the Communist Party of Ukraine;

5) знаходження у цільовій мові фонетично і семантично близького відповідника: піонери – Pioneers;

6) ситуативний відповідник, відтворення імпліцитного значення (іронічних конотацій): народна артистка – the true artist of our people. В англomовному перекладі штабс капітан передано гіперонімом captain, а опричники відтворено як knights.

Безсумнівно, дане дослідження відкриває нам безліч перспектив для подальшого більш глибокого вивчення радянізмів та їх перекладу в англomовних текстах для адекватної репрезентації понять, зрозумілі для іноземного читача.

3.2. Функціональне навантаження і способи відтворення діалектизмів досліджуваних романів у англійському перекладі

Протягом усіх історичних етапів українська літературна мова перебувала у взаємодії з народними мовами, що виявлялось на різних структурних рівнях: синтаксичному, фонетичному, лексичному, морфологічному тощо. Особливе місце посідають зміни в лексичному складі. Однак не всі функціональні стилі сучасної української літературної мови однакові, доповнені діалектною

лексикою. Перш за все, він широко представлений мовою художньої літератури, в якій лексичні діалектизми перевіряються на життєздатність, а потім стають (або не стають) надбанням літературної мови.

Діалектизми, на думку вчених, виконують три основні функції: комунікативну, етнографічну та експресивну.

Використання діалектних одиниць в оригінальних творах розглядається як один із методів реалізації естетичних та ідеологічних настанов письменника постмодерну, що має бути належним чином відображено в текстах перекладів. Питання відтворення територіальних діалектизмів у перекладах художніх творів не належить до кола малодосліджених. У своїх працях, поряд з багатьма іншими вченими, його зачіпали такі провідні філологи, як В. С. Виноградов, С. Влахов і С. Флорін, В. Н. Комісаров, А. Попович, А.В. Федоров. На сьогодні внесок науковців в історію цього питання є масштабним і значним, але з огляду на періодичну зміну літературних парадигм, не можна стверджувати, що проблема вичерпана. Письменники постійно шукають важелів естетичного впливу на своїх читачів, використовуючи в цьому пошуку певні ресурси рідної мови відповідно до власної авторської ідеї та тенденцій сучасної літературної епохи. Поряд з червоною архітектурою, відповідно до канону доби, набір мобілізованих сегментів стилістично забарвленої лексики постійно змінюється. У різні періоди активізуються ті з них, які найбільш доречно відображають у літературі певний історико-культурний час з його конкретними обставинами. Звичайно, різні письменники використовують стилістично марковану лексику в різних пропорціях до стилістично нейтральної. Інтенсивність використання стилістично забарвленої лексики варіюється від письменника до письменника залежно від його бачення концепції власного тексту. Однак оригінальність емоційної дії, яку ця лексика здатна зробити з читачем, визначається насамперед не частотою її включення в тканину літературного твору, а функціями, які він виконує. Позначена лексика може служити авторській ідеї по-різному, тому для того, щоб правильно оцінити її відтворення у перекладі, спочатку потрібно встановити функції цієї лексики в оригінальному тексті. Мета цього розділу -

показати на прикладі особливостей відтворення діалектних одиниць, що принципи аналізу перекладів літературних текстів повинні трансформуватися відповідно до зміни літературних парадигм. Конкретна мета допоможе вам досягти конкретної мети. По суті, це завдання є типовим, оскільки полягає в здійсненні чергової спроби прояснити можливості рефлексії при перекладі територіальних діалектів. Матеріал дослідження, що являє собою ряд текстів Ю. Андрухович та їхні переклади англійською мовою, однак, дозволяють нам бачити проблему в більш широкій перспективі.

Зрозуміло, що автори, які походять з одного географічного регіону, часто мають одиниці однакових місцевих діалектів. Наприклад, якщо порівняти територіальні діалектизми, з якими галичани І. Франко та Ю. Андрухович переносять свої тексти, то в обох письменників знаходимо елементи бойківського та гуцульського діалектів. Ці елементи служать, білок, реалізація різних естетичних настанов. Тут ми зупинимось на функціонуванні діалектизмів у творах Франка; ця тема достатньо досліджена, з точки зору перекладу.

Повернемось до розгляду розмовних елементів у текстах Андруховича, перш ніж коротко пояснити, з яких інших причин, крім спільного територіального походження, постаті Франка та Андруховича логічно постають поруч у цьому розслідуванні. За часів Франка значною мірою завдяки його роботі на літературній ниві велика кількість діалектизмів увійшла в мову червоної літератури. Незабаром після Франка був тривалий період досить жорсткої орієнтації на літературну норму, і лише в 90-х роках відбулося масове повернення діалектних одиниць до творчих лабораторій українських письменників. Дослідники сучасної вітчизняної літератури неодноразово зазначали, що "як би" до речі "це покоління зробило різкий поворот в одній з лінгвістичних реалізацій - у концепції літературної норми. Коли, згідно з передбаченнями упередженої лінгвістики, діалекти повинні починають вмирати, у літературі відбувається навпаки ... ". Лідер "революційного" покоління дев'яностих Андрухович реабілітував діалектизми після багатьох десятиліть літературного "гніту".

Діалектизми в текстах Андруховича неодноразово зустрічаються в мовленні автора. На наш погляд, діалектні включення в частинах автора творів Андруховича слід трактувати як природні для письменника, адже це слова та вирази, а також способи та контексти їх вживання, поширені в тій частині України, де він живе, і, отже, під силою магії живої мови, яка так чи інакше опиняється. З іншого боку, досконале знання автором літературної мови вказує на те, що поява діалектики у його творах не є стихійною, а збалансованою чи принаймні усвідомленою, тобто є його цільовим стилістичним орієнтиром. В нарисі Андруховича «Місто-корабель» є речення: «Вершина тепер невидимого вододілу розташована в декількох сотнях метрів від центральної залізничної станції, або, як кажуть тут у Львові, палацу». Автор відображає своєрідність атмосфери міста, створюючи контраст - переходячи від літературної мови до її діалектної версії. Якщо проаналізувати деякі інші висловлювання письменника про Галичину, виявляється глибший зміст цього речення. «Галичина для мене - це частинка цього світу - нехай цей світ буде більш уявним - без чого це неможливо. Тому що він мав на увазі певні координати для вас. Вони цілком вільні, ви рухаєтеся в них, але без них ви втрачаєте будь-яку ідентичність», - сказав Андрухович своєму співрозмовнику, який є українським письменником, Тарасом Прохаською.

Однак, коли ми говоримо про свідомість проживання автором діалектизмів, не забуваємо про найголовніше. Андрухович - постмодерніст. Ось чому діалектизми разом із різноманітністю інших мовних засобів, якими він користується, слугують єдиним методом - дійти до того пункту, де «використовується вирішальний текст із малюнком», коли «я, здається, переповнений багатством мови. Такий текст - це ставка на нескінченне застілля, момент, коли задоволення від мови починає задихатися від власного надлишку і виливає насос. Андрухович створює багаторівневі тексти-задоволення, в яких кожен вибраний авторський твір має своє місце і Вага в системі стилістичних тонкощів і у ваш спеціальний додаток додає тексти еротики, аксесуари для читання.

У текстах Андруховича знаходимо все розмаїття діалектизмів: фонетичні, морфологічні, лексичні та синтаксичні. Аналіз першотворів та їх англomовних перекладів показує, що більшість діалектизмів, використаних автором, не були відображені у перекладах за допомогою жодних стилістично маркованих одиниць, тобто були нейтралізовані. У поодиноких випадках лексичні діалектизми відтворювалися за допомогою розмовної лексики: гутірка – *chit-chat*, дідо – *granddad*.

Діалектизми Андруховича у мовленні героїв зустрічаються приблизно в півтора рази частіше, ніж у виступі автора. У більшості випадків вони характеризують персонажів як людей з певного географічного регіону, яскравими прикладами яких є мовна практика доктора Попеля та повії Марти з "Рекреацій". Але діалектизми не завжди зображують фігури героїв лише у місцевому аспекті. Від тексту до тексту автор використовує діалектизми по-різному.

У «Московіаді» діалектизми зустрічаються не лише у «природному середовищі» – мовленні галичанина Отто фон Ф., головного героя, але й у мовній практиці персонажа на ім'я Арнольд Горобець, постать якого у тексті окреслюється як «український південь, русскоязычное население». Чому письменник саме мовленнєву партію Горобця, людини з російськомовного півдня України, перемежовує діалектизмами? Чи не з тієї ж самої причини, що і вибирає для нього прізвище Горобець, а не Воробей? Можливо, у такий спосіб автор сумно натякає на ситуацію з українською мовою в Україні.

Діалектизми у збоченні функціонують по-іншому. Окрім мовних частин автора та головного героя Стаха Перфецького, вони часто зустрічаються у виступі Ади Цитріни, до якої головний герой має почуття, що, очевидно, є ознакою психологічного та емоційного зв'язку між героями. У поєднанні з іншими відхиленнями від літературної норми діалектизми також виявляють недосконале володіння українською мовою, як усною, так і писемною, низкою другорядних символів. У зв'язку з цим слід зазначити, що хоча дія роману відбувається переважно в Італії, через вкраплення одиниць інших європейських

мов, зокрема, англійської, німецької, італійської, здається, що всі герої говорять українською, тому діалектизми у своєму мовленні сприймається виключно як відхилення від літературної норми мови оригіналу.

Авторитетні філологи неодноразово заявляли, що "діалект однієї мови не може бути ні на матеріалі, ні на рівні звуку експресивним еквівалентом діалекту іншої мови", що за визначенням унеможливорює адекватне відтворення територіальних діалектизмів тексту в мові оригіналу. Оскільки «конкретні діалекти занадто тісно пов'язані з певним регіоном», у процесі перекладу, незалежно від того, яким чином перекладач обирає проблему, втрата соціально-локальної інформації неминуча. На думку теоретиків перекладу, ці втрати, втім, частково можна відшкодувати «за допомогою просторіччя, вказівкою на те, що еквівалент, так само як і відповідний йому діалектизм оригіналу, відірваний від літературної норми [25, с. 68]».

Як ми простежили у попередній частині розвідки, перекладачі текстів Андруховича вельми рідко вдавалися до відтворення діалектизмів за рахунок функціональних відповідників. Лише у кількох випадках вони звернулися до просторічної лексики. Переважна ж частина діалектизмів оригіналу у перекладах нейтралізована. Головна проблема, однак, полягає не у збереженні чи не збереженні пропорцій, а у тому, що у текстах перекладів за таких обставин не реалізуються основні функції, які виконували діалектизми у доробку Андруховича, через що:

- 1) мовлення героїв втрачає локальний колорит;
- 2) письменник позбавляється частини можливостей у художній спосіб висловити свою громадянську позицію;
- 3) руйнується опозиція між літературною та неунормованою мовою, у якій алегоричним чином втілюються особливості світогляду Андруховича як письменника-постмодерніста;
- 4) нівелюється самоусвідомлення Андруховича як не просто українського, а галицького українського письменника;

5) текст-задоволення втрачає частину своєї принадності для читача за рахунок зниження рівня насиченості різними видами маркованої лексики.

Підсумовуючи, наголосимо, що територіальні діалектизми вживаються в художніх творах, яким вони надають місцевого колориту, служать засобом правдивого змалювання пейзажів, характеру персонажів, особливостей їх мовлення. Досить часто лексичні діалектизми вживають у мові художньої літератури як синоніми до уже наявних у літературній мові слів. Вдало застосовані письменниками діалектизми стають важливим засобом стилістичного увиразнення і збагачення літературної мови. Сучасні художні прозові тексти виявляють різноманітні шляхи пізнання діалектного слова. Мова художньої літератури не дорівнює літературній мові, оскільки в ній можуть використовуватися й позалітературні мовні засоби художнього зображення навколишньої дійсності. Введення письменниками діалектних слів у художній твір сприяє ознайомленню широкого кола читачів з вузькодіалектними лексемами, нерідко спричинюючи їх входження до загальнонародної мови.

Головний висновок, який можна зробити, полягає в тому, що переклад діалектного мовлення завжди буде нести за собою втрати. Адже дві різні мови, навіть попри часткову схожість у граматиці чи лексиці, уявляють одну і ту ж реальність у різних площинах, за правилами, установленими їхнім світоглядом. Саме тому принагідно відзначаємо, що переклад знижено-розмовної мови – це є боротьба не на мовному рівні, ця боротьба існує на рівні культур. Нам вдалося виокремити такі основні перекладацькі стратегії: компенсація, експлікація, транслітерація, вилучення, конкретизація, додавання, нейтралізація, лексикалізація.

3.3. Способи відтворення суржикізмів досліджуваних романів в англійському перекладі

Змішане російсько-українське мовлення, відоме під назвою суржик, почало досліджуватися в українському мовознавстві лише в останні двадцять років. Поява численних розвідок, присвячених цьому мовному явищу, стимулювала

передусім перегляд його словникової дефініції. У словниках радянського періоду суржик визначали як «елементи двох або кількох мов, об'єднані штучно, без додержання норм літературної мови; нечиста мова». Це визначення перенесено і у новий «Великий тлумачний словник сучасної української мови», де його лише доповнено прикладом українсько-російський суржик. Так само - як суміш будь-яких мов - було кваліфіковано суржик і в першому виданні енциклопедії «Українська мова» у статті авторства К. Ленець: «Мова, в якій штучно об'єднані, без дотримання літературних норм елементи різних мов». У другому виданні в значно розширеній статті суржик авторства О. О. Тараненка: «поширена в Україні розмовна назва ненормативного індивідуального мовлення певної особи та соціолекту певної групи, що будуються на основі змішування, інтерференції елементів двох і більше мов». Водночас зазначені енциклопедичні статті містять і додаткові уточнення дефініції. Так, у першому виданні зазначено, що ця назва вживається переважно щодо «українського просторіччя, засміченого невмотивовано запозиченими (внаслідок українсько-російської інтерференції) російськими елементами»).

У другому виданні наведене визначення продовжує така інтерпретація суржику: «Для характеристики таких змішаних типів мовних утворів кажуть, наприклад, про українсько-польський, українсько-словацький та інші суржики. Але найчастіше під суржиком як соціолектом розуміють певний структурно-функціональний компонент українського просторіччя з помітною домішкою русизмів, що став розмовною мовою і фактично основним засобом спілкування більшості україномовного населення України внаслідок масової тривалої контактної українсько-російської двомовності в її асиметричній (диглосній) формі». В останніх наукових публікаціях і виданні енциклопедичного типу визначення розглядуваного ідіома вже чітко конкретизовано стосовно мов, які його утворюють. Леся Ставицька в останній своїй праці, присвяченій суржикові, визначає його як «некодифіковану просторозмовну мову, яка виникла як наслідок масової тривалої контактної українськоросійської двомовності в її диглосній формі». До позначення різновиду українського просторіччя,

засміченого невмотивовано запозиченими російськими елементами звужено семантику лексеми суржик у «Малій філологічній енциклопедії». Водночас у лінгвістичних працях трапляється й використання терміна суржик у ширшому значенні - як суміші будь-яких мов. Наприклад, Олександр Чередниченко, аналізуючи явище новітньої експансії англomовних запозичень в український медіапростір, пише про формування суржику «нового типу, вже українсько-англійського»: «Зрозуміло, що будь-який суржик, чи то українсько-англійський, чи то українсько-російський, не може претендувати на статус норми, оскільки руйнує системи обох контактуючих мов». Майбутні дослідження мають уточнити час виникнення вторинного значення лексеми суржик внаслідок метафоричного перенесення назви зернової суміші на мовну. Що ж до термінологічного вжитку слова в науковому дискурсі, то тут можна констатувати вже його відносну усталеність, хоча деякі соціолінгвісти заперечували його придатність до термінологізації, вбачаючи в слові присутність небажаної оцінної конотації.

Слід зазначити, що тенденція до обмеження вжитку лексеми суржик до термінологічного позначення специфічно українського явища мовної комунікації має свої підстави. Як би ми не кваліфікували цей тип мовлення, його утворено на базі української мови і територією його побутування є Україна. Виходячи з цього, Юрій Шевельов, наприклад, відносив суржик до різновидів української мови (Шерех 1998, 13). Слід зауважити також, що аналогічний суржикові мішаний різновид білорусько-російського мовлення, поширений в Білорусі, має іншу назву - трасянка, хоча в семантичному плані ці лексеми близькі за походженням, пов'язаним з сільськогосподарською лексикою.

Український постмодернізм всіляко експериментує з мовою, мобілізуючи ресурси, що накопичуються в ній протягом століть. Літературознавці неодноразово вказували на наявність творів, особливо роману "Відпочинок", Ю. Андрухович "у складному діалозі з пародією" Енеїда "" [16, с. 248] Котляревський, зокрема, щодо мови. Наприклад, Н. Зборовська пише: "Бубабісти вперше літературно осмислюють Котляревщину, вибираючи її як традицію мови,

світогляду, героя, як єдиний текст, який не пародіюється, оскільки він органічно перебуває в сучасному контексті". О. Гнатюк зауважує з тієї ж теми: книжкова мова. У пародії Котляревського чудово використано зіткнення народної мови та фігур з Олімпу. Подібна стратегія Андруховича. "У четвертій, п'ятій та шостій частинах" Енеїди "є, зокрема, латино-українські макарони, які у працях Андруховича перегукуються з російсько-українським суржигом. Аналізуючи останні дослідження та публікації про суржик, можна сказати наступне: у літературному аспекті це явище розглядали такі дослідники, як П. Білоус, Н. Дзюбишина-Мельник, Т. Гундорова, Л. Масенко, М. Рябчук та ін .; в потоці національної лінгвістики його вивчав великий кількість науковців, зокрема В. Дончик, Т. Кузнецова, Л. Масенко, Т. Свердан, О. Пономарьов, О. Сербенська, Л. Радик, В. Радчук, О. Руда. У контексті перекладознавства існує практично відсутність інтелекту щодо суржику. Мабуть, єдиним відомим нам прикладом є стаття В. Радчука "Суржик як переклад", яка займається проблемою варварства у творах перекладачів з англійської на українську (або, в більш широкому розумінні, пара мов, між якими здійснюється переклад) заявляв, що відсутність досліджень з цього питання в науці про переклади пов'язана з тим, що суржик (принаймні свідомо) не використовується в текстах жодної з професійних мов, і тому немає необхідності перекладати його та теоретично розуміти, як робити це якомога адекватніше. Єдине письмове поле, в якому суржик може жити вільно - це художня література. Українська художня література перекладається за кордоном настільки епізодично і рідко, що напрям художнього перекладу з української мови іноземцями взагалі залишається на сьогоднішній день мало розвинутим у науковому плані. І якщо до цього додати той факт, що суржик є відносно рідкісним явищем у вітчизняній літературі, то не дивно, що він ще не привернув уваги дослідників, перекладачів і є проблемою, яка вимагає всебічного вивчення. Частиною загальної проблеми вивчення суржику в перекладацькому вимірі є вивчення його як етноспецифічної ознаки тексту, що є важливим елементом цілісної мовної тканини твору та авторського стилю письменника.

Використання такого прояву грайливої мовної поведінки, як суржик, є однією з етнічно специфічних рис Ю. Твори Андруховича. Порухення мовної норми згадується у працях Ю. Андруховичу за реалізацію завдання ймовірного зображення дійсності, зокрема того її фрагмента щодо фактичної мовної ситуації в Україні. Перш за все, гетероглосія письменника є чи не найважливішим засобом порівняння та протиставлення персонажів. Дуже чітко і послідовно він наділяє різні категорії персонажів різними типами мови, які можна визначити як групові ідіолекти. В. Радчук, звертаючи увагу на проблему роздвоєності, пов'язаної з поширенням суржику, називає останню «постійно перехідною сумішшю - супутником етнічної маргіналізації». Суржикомовних героїв Андруховича не турбує етнічне самовизначення, але визначення їх життєвої позиції майже завжди ставить їх на одну із соціальних маргінесів. Суржик Андрухович часто є ознакою того, що персонаж, про якого він говорить, належить до однієї з маргінальних соціальних груп, у певній взаємодії з тим чи іншим героєм (дійовими особами) вступає сюжет. У деяких випадках, коли характер суржикомова не можна однозначно віднести до маргіналізації, суржик з його вуст, враховуючи, що в реальному житті цей тип розмовної мови використовується слабо освіченими верствами населення, слід сприймати в найбільш загальному розумінні мовне явище. автор є синонімом примітивності "[10, с. 330]. Суржикомовні персонажі у творах письменника завжди прямо чи опосередковано виступають проти центрального героя (героїв) і ніколи не відрізняються розумом чи моральними чеснотами. наступний суржикомовський персонаж, згідно з яким цей персонаж через відсутність особливих якостей повинен з'являтися в тексті лише для короткої сутички (часто в прямому сенсі) з персонажем переднього плану, що не буде суттєво впливати на розвиток дії., Андрухович не лише вміло створює досконалу ілюзію реальності, але також художньо доводить і закріплює безперечний зв'язок між мовою людини та її внутрішнім світом, як зазначають лінгвісти: розуміння - як назва деградованого, бідного духовного світу людини ... Понівечена мова притупляє людину, зводить

своє мислення до оригіналу, оскільки мова виражає не лише думку, слово стимулює свідомість, підлеглий формує його для себе, він формує його ».

Поведінка суржикомовних героїв Андровича є блискучою літературною ілюстрацією до тверджень учнів «про суржикову картину світу» суржикомовного відвідувача, певну структуровану модель внутрішнього духовного Я, яка зумовлює відповідну модель реального простору, що структурується за формою та під цим внутрішнім» [18, с. 40]. З огляду на опис вищої важливості та функціональності функції, котрі виконує суржик у творах Ю. Андруховича, пошуки адекватних шляхів його відображення в перекладах видаються вже не просто пошуками відповідних способів репрезентації національного колориту, але пошуками адекватних засобів від створення складного соціолінгвістичного підбору оригінальних текстів. Приклади застосування автором суржики за викликом створити і охарактеризувати «вгадуваний, названий тип» героя. У романі «Рекреації» суржиком послуговуються повіта Марта (тимчасово, що у твоїх Андровичах суржик - типова ознака, що представляє цю «професію», приєднуючи себе Лілю й Марлену з «Дванадцяти обручів»), в котрій ночує Мартофляк, та наркоман, починаючи з дороги зустрічають дружину Мартофляка, Марта, і Хомський. Зіставивши відрізки внутрішнього монологу Марті, знайомого суржика, та варіанти їхнього перекладу, пропоновані М. Павлишиним та О. Гнатюк, такий, як, приміром уривок має отут одіало і подушку, готелі собі на підлозі, а мені вже надоїло, заколебали ви мене всі, вгомоніться наріштити, скоро третя ночі, а ви тут розверещались, як недорізані, у мене люди віддихають, один поет ізвісний, я прийшов у кімнату до себе, бородати вже спав на мою ліжку, одітій / ось ковдра та подушка, ліжка на підлозі, мені вже досить, я нудний від усіх вас, чому не t ви нарешті замовкли, це майже три, і ви пицате, як застряглі свині, у мене тут відпочивають люди, один з них - відомий поет, я зайшов у свою кімнату, бородатий хлопець уже спав на моїй ліжку, він був одягнений, як і раніше [2, с. 88] .Помічаємо, що суржикові елементи першотвору не знайшли в перекладах відображення, тим часом як поряд із діалектизмами, сленговими, лайливими

словами і т. і. суржик у Андруховича виступає однією з характеристиками деталей мовлення персонажів. У перекладознавчій літературі відзначається важливість ролі таких деталей та створення їх у перекладах для досягнення комунікативної еквівалентності цілого. Деталь у мовленнєвих персонажах, що зв'язані, виконує низку істотних функцій:

- дозволяє підключити читача до співтворчості в оцінці літературного героя,
- соціально характеризує і художньо індивідуалізує його образ,
- слугує знаком-репрезентантом свого носія та інформації про нього, реалізуючи категорію ретроспекції» [7, с. 135], тому втрата її у перекладі означатиме втрату істотного складника художнього твору.

Наділяючи повію Марту понівеченою мовою, Андрухович використовує принцип практичної транскрипції при імплантації російських слів у мовне середовище тексту (касета, гпозорне, ізвесне, цвєти, квартаіра, подобне), іноді певним чином, характерним для суржика, що спотворює вимову (вопше) або створення химерних мутацій на морфологічному рівні (ковдра, нудьга, дихання, моя, одягнена, незрозуміла, остання, Микола Кондратович). Жоден з перекладів не відображає фонетичних та морфологічних особливостей суржику, але коли М. Павлишин не відображає нерегульований характер виступу персонажа загалом, О. Гнатюк робить певні спроби надати відповідний фрагмент своєї версії перекладу просторово колір за рахунок компенсації.

Перекладачі підходять до розмноження суржику, який вилітає в "Рекреаціях" з вуст наркомана, інакше. Хорошою ілюстрацією цього може бути наступний приклад:

– А ти! – крикнув наркоман. – Ти, старий! Ти вдар мене от сюда. – Він показав на груди. – Вдар. Поняв, ти, казьол?! [1, с. 105]

«And you!» shouted the junkie, «you, old man! Hit me right here.» He pointed to his chest. «Hit me. Do you understand, you old goat?»

У перекладі англійською мовою немає мовної гібридизації, але бажання перекладача формалізувати текст помітне. З цією метою він використовує

жаргонне слово "нарік" замість літературного "наркоман", перекладаючи оригінал "drug addicted", що українською звучить цілком офіційно. Завдяки цьому, незвичним способом компенсації перекладач створює мовну ситуацію, коли одне стилістично позначене слово призначене для того, щоб викликати той самий ефект, що і в тексті оригінального суржику. Мова персонажа в англійській версії перекладу має достатній рівень розмовної мови, щоб читач міг повірити, що перед ним дійсно людина не є найвищою за соціальним статусом. Однак дещо дивно, що використання М. Павлишиним специфічно слов'янської образності у відтворенні вульгаризму „казол”, який ми маємо в оригінальному тексті. Його "Козел" перетворюється на "старого козла", тоді як мовна свідомість англійського читача не сприймає такий епітет як прокляття, особливо настільки часте і звичне, як для людини, інтегрованої в російськомовну реальність. Враховуючи це, в англійському перекладі варто було б використати один із вульгаризмів, легко впізнаваних англофоном, близький за значенням до цієї російської.

У мовленні нічного наркомана до російсько-українського суржику домішуються ще й англійські слова, записаними автором у першотворі за допомогою практичної транскрипції. Розгляньмо подані нижче приклади, аби порівняти стратегії, застосовані перекладачами у двох зіставлених випадках.

1. – Старий, ти крейзі. [1, с. 105]

“Old man, you’re crazy”. He said “crazy” in English. [2, с. 106]

2. – Що не треба? – спитав наркоман. – Що не треба? Ти крейзі вумен. Ти не тудя йдеш...[1, с. 105]

What do you mean, ‘don’t’?” asked the junkie. “What do you mean ‘don’t’? You’re a crazy woman. You’re going the wrong way...[2, с. 107]

Як бачимо, перекладачі обирають різні підходи до відтворення англійських включень в українському тексті. Очевидно, що англійському перекладачу складніше дотримуватися цього барвистого відтінку оригіналу та переконатись, що він не зливається з рештою тексту. Тому, коли англійська інфузія вперше трапляється в оригіналі, М. Павлишин у своїй версії перекладу, а

поруч із фразою, де вона була використана, а не внизу сторінки, невеличка примітка про використання героєм англійської мови. Ця примітка взята в англійському тексті як зауваження автора, а не як пояснення, зроблене перекладачем цільовій аудиторії. Дійсно, автори іноді пояснюють безпосередньо в тексті оповідання, слова якого вживаються на іноземній мові їх персонажами, і що одним з головних принципів постмодернізму є різні форми зв'язку з грою з текстами, що є найбільш очевидне в інтертекстуальності. Ми також знаходимо схвалення такого підходу у Влахова та Флоріна, які пишуть, що «натяки на іноземну мову при необхідності можна поєднувати з поясненнями. Такі натяки на іноземну мову з боку перекладача стануть ще більш неминучими, якщо твір буде перекладено на мову самого вставного слова ... ». Пояснювальна фраза не може повністю компенсувати втрату кольору, але може дати перекладеному читачеві ідея "М. Павлишину, мабуть, слід було зробити, переклавши фрагмент тексту, який ми позначили як приклад 2. що там, де можна було оновити англійські елементи оригіналу у перекладі, М. Павлишин робить це, можна зробити висновок, що він уважно звертається до стилю Андруховича і переконується, що рівень адекватності перекладеного тексту оригінальному тексту настільки можливий.

Три персонажі, в мовних частинах яких присутній суржик, є в романі «Московіада». Це кишеньковий злодій, «циганський барон», який викрадає гаманець Отто фон Ф., Руслан, який падає з пожежної драбини, повертаючись з «походу» за горілкою, та російський поет Єжевкін, який заходить у чужу кімнату без стукає, бо вважає себе господарем. весь простір - від Карпат до Тихого океану? "[4, с. 35] і не виходить із партії, бо він все знає, навіть повій?

1. – Какіє гроші, какіє гроші, о чом шепчеш, синок? – залопотав він. [4, с. 81] “What *money*, what are you *blabbering* about, sonny?” he started mumbling. [6]

2. – Бо я здам єво в любую касу і гроші получу, – цинічно пояснив барон. [4, с. 82] “Because I *can return* it to a travel agency and *get the money back*,” explained the baron cynically. [6]

Оскільки гра зі шрифтами повністю відповідає твердженню про те, що «основні помітні риси постмодерних текстів позначені на фразовому рівні, де це кидається в очі», серед іншого, «незвична типографіка» [12, с. 453], метод, обраний польським перекладачем для актуалізації зауважень злодія, позначених суржилом у тексті перекладу, видається функціонально прийнятним: як в оригіналі, так і в перекладі зауваження актуалізуються у прийнятій науковій літературі: " Читач про певну ситуацію або її подробиці, про жести, пейзаж, міміку персонажів, деталі інтер'єру тощо, починає чути, бачити, чути через ніс і торкатися звуки, кольори, запахи, тіла та речі "[13, стор. . 30]. І читач оригіналу, і читач перекладу відчують зіткнення виступу героя зі стандартизованим варіантом виступу автора, а також протиставлення мовної партії "негативного" персонажа мовним партіям " позитивні "персонажі. Однак, оскільки "якою б не була специфіка підбору шрифту в текстах різних функціональних стилів, зміна шрифту в кожному випадку переслідує своє конкретне призначення, інтерпретація якого є дуже актуальною для адекватного сприйняття цього фрагмента тексту" [15, с. 143], лише шрифтовий наголос на мовленнєвій специфіці рядків персонажа здається недостатнім для досягнення комунікативної адекватності відповідних фрагментів оригінального тексту та перекладу, оскільки значна частина читацької аудиторії, молоде покоління поляків, переважна більшість з яких не володіє російською мовою. мовна частина персонажа, але його семантика залишиться для неї дуже розмитою, якщо не зовсім недоступною. Якщо перекладач схиляється до такого варіанту рішення відтворення суржику, варто подати переклад фрагментів, виділених у цільовому тексті, використовуючи шрифт приміток.

Руслан, здається, не негативний персонаж, бо коли він помирає, Отто фон Ф., датчик особистих якостей всіх інших персонажів, згадує про нього не зі злістю чи роздратуванням, а лише із жалем про безглуздо загублене життя. Ми дуже мало знаємо про Руслана: за його словами, він служив у десанті. І це все. Основна, центральна тема пов'язаного з ним епізоду - алкоголь. Він постукав у пияцтві Отто фон Ф. і розмовляв з ним лише про горілку (навіть фраза, в якій він

повідомляв про військову службу, слугувала лише одній меті: переконати власника підпустити його проти пожежних сходів біля вікна головного героя. кімн., і вирушайте на пошуки бажаного напою). Під час розвитку дії в романі сам Отто фон Ф. вживає багато алкоголю, і тому Руслан є скоріше відображенням, одновимірним втіленням певної його сторони, а не його антагоністом. Однак, коли Отто фон Ф. постійно розмірковує про любов, патріотизм, сімейні зв'язки тощо, але через свої переконання та принципи він стрибає в різні підводні камені, і ці думки та пригоди підтримують його життя і успішно конкурують із алкогольним сп'янінням, прагнення Руслана обмежується лише горілкою. Вона єдина його думка. Саме одновимірність персонажа і з часом стає причиною його смерті. Неоднозначність образу цього героя відображається автором у його мовній частині: в ньому менше пастаїзмів, ніж у мовленні інших дійових осіб.

В англійській версії перекладу не спостерігається спроба подальшого оновлення зауважень Руслана (за винятком відтворення розмовних та сленгових елементів):

– Не, ти не врубаєшся, командір, пореш гарячку. У тебе коло вікна проходить пожежна драбина, поняв? Я полізу, – він показав руками і трохи ногами, як буде лізти. – Я в десанті служив, поняв? Я й тобі можу водяри принести. Заодно. “Nah, you don’t see it, boss, and talk bull. You have the fire escape going by your window, understand? I’ll climb down,” he showed with his arms, and also with his feet a little, how he’d climb. “I served in the marines, got it? I can bring you some booze too.”

Майже повна відсутність у перекладачів бажання надати промові Руслана інтенсивного просторового забарвлення, властивого його оригінальному твору завдяки поєднанню суржику з нелітературними елементами мови, призводить до повної втрати в цільових текстах характерних деталей ідіолект персонажа.

Проаналізувавши відтворення суржику в перекладах спорідненість між суржикомовними героями Андруховича руйнується через те, що перекладачі у кожній конкретній ситуації (іноді вимушені, а часто й свідомо) щоразу обирали різні тактики. Якщо за допомогою функціональних еквівалентів у перекладах

рядків символів, позначених суржиком, вдалося актуалізувати, психосоціальна єдність, створена автором у оригінальних роботах значним мовним чином, не могла зберегтись принаймні три причини: - суржик - це, по-перше, явище, поширене лише в Україні, яке не має аналогів ні в англomовному світі, ні в Польщі, тому при його відтворенні перекладач стикається із труднощами, подібними до тих, що виникають при відтворенні реалій, коли цільова аудиторія перекладу не знайомий із згаданим явищем. в оригіналі. Він – українська лінгвістична реалія або ж лакуна. - по-друге, дотепер перекладознавцями не лише не було вироблено єдиного підходу до відтворення суржику, але й навіть не було запропоновано проектних варіантів його відбиття у цільовому тексті будь-якою мовою. Вочевидь, така ситуація спостерігається через те, що новітня українська література досі надзвичайно мало представлена іноземними мовами, а ті переклади, що існують, не ставали поки предметом ретельного наукового вивчення. - по-третє, кожен епізод, у якому Андрухович виводить на авансцену оповіді суржикомовного героя, потребує з боку перекладача здійснення глибокого аналізу його ідейного наповнення та можливого культурного коріння з одночасним проведенням пильного аналізу мовностилістичного інструментарію, задіяного у ньому автором. На заваді дотриманню єдиного підходу до відтворення суржику у мовних партіях персонажів може ставати поміж іншим значна конвергенція у першотворі мовностилістичних засобів на невеликій текстовій ділянці. Продовженням проведеного нами дослідження відтворення суржикових одиниць текстів Андруховича в англomовних та польськомовних перекладах, може стати вивчення цього сегменту перекладів творів письменника іншими іноземними мовами та порівняння обраних перекладачами стратегій та тактик. Також серед перспектив, які відкриває ця наукова розвідка, – дослідження відтворення іноземними мовами суржикових елементів текстів інших українських письменників, наприклад, Б. Жолдака та Л. Подерев'янського, представників Київської іронічної школи, коли їхні твори з'являться у перекладах.

ВИСНОВКИ

У нашому дослідженні були визначені основні проблеми перекладу реалій та шляхи їх збереження на матеріалі романів сучасного поета й прозаїка української літератури Юрія Андруховича «Рекреації», «Перверзія» та «Московіада».

1. Було визначено місце реалії в системі безеквівалентної лексики. При зіставленні словникового складу будь-якої іноземної мови, з'ясовується, що поряд з мовними одиницями, що мають одиничні або численні відповідності в перекладацькій мові, в іноземній мові є ще й такі лексичні і граматичні одиниці, для яких в перекладацькій мові не існує прямих відповідностей. Такі одиниці мають назву безеквівалентних одиниць, і до їх складу входять неологізми, слова, які називають специфічні поняття і реалії, маловідомі імена і назви. Влахов і Флорин відносять до складу безеквівалентної лексики, окрім реалій, терміни, вигуки, екзотизми, звернення, фразеологізми, звукоімітації. Також, деякі автори, такі як А.В.Суперанська, В.Н. Комісаров зараховують до безеквівалентної лексики імена людей, прізвиська тварин, назви рослин, історичних подій, документів, організацій, партій, символів, транспортних засобів та ін. Влахов і Флорин вважають, що «реалії входять як самостійне коло слів до безеквівалентної лексики; терміни, вигуки, екзотизми, аббревіатури, звернення частково покривають коло реалій, але з цим, частково виходять за межі безеквівалентної лексики».

2. Визначили зміст поняття «реалія», її структуру та типи, охарактеризували засоби і особливості перекладу реалій. Існує декілька визначень, тому що різні фахівці зараховують до реалій різне коло слів. Л.Н. Соболев, наприклад вважає, що «реалія – це побутові і специфічні національні слова й звороти, що не мають еквівалентів у побуті, а отже, і в мовах інших народів».Вл. Россельс вважає, що «реалія – це предмет, поняття, явище, характерне для історії, культури, побуту і життя того чи іншого народу, країни, яке не зустрічається в інших народах». С. Влахов і С. Флорин, яких ми вважаємо

найкращими дослідниками реалій дають таке визначення: «реалії – це слова і словосполучення народної мови, які зображують собою найменування предметів, понять, явищ, характерних для географічного середовища, культури, матеріального побуту або суспільно-історичних особливостей народу, нації, країни, племен, і які, таким чином, постають носіями національного, місцевого або історичного колориту; точних відповідностей в інших мовах такі слова не мають, а отже, не можуть бути перекладені «на загальних основах», тому що вимагають особливого підходу».

Щодо структури реалій, то у перекладознавців також немає про це однієї думки. В результаті аналізу висловів фахівців стосовно структури реалій, можемо зробити висновок, що реаліями можуть бути окремі слова, словосполучення, речення, скорочення (абревіатури) і, інколи, фразеологічні звороти.

Багато вчених-перекладознавців намагалися зробити свою класифікацію реалій, але найбільш досконалою є класифікація Влахова і Флорина, яка має такий вигляд: за предметною ознакою реалії бувають: а. Географічні, б. Етнографічні (побут, праця, мистецтво і культура, етнічні об'єкти), в. Суспільно-політичні (адміністративно-територіальний устрій, органи та носії влади, суспільно-політичне життя, військові реалії); за місцевою ознакою реалії бувають: а. В площині однієї мови (свої та чужі реалії), б. В площині пари мов (зовнішні та внутрішні реалії).

Стосовно засобів перекладу реалій, то Влахов і Флорин виділяють такі: Транскрипція (транслітерація); Заміни: 1. Неологізми (калька, півкалька, освоєння, семантичний неологізм), 2. Приблизний переклад (відповідність за родом та видом, функціональний аналог, опис, пояснення, тлумачення), 3. Контекстуальний переклад.

Застосування того чи іншого засобу перекладу залежить від деяких факторів (наприклад, від характеру тексту, від важливості реалії в контексті, від характеру реалії тощо).

3. Розглянули класифікації реалій, запропоновані радянськими та українськими вченими-лінгвістами. Наведено кілька таких класифікацій вчених, які намагалися їх організувати та структурувати. Багато великих наукових праць відомих перекладачів присвячені вивченню реалій та визначенню їх класифікацій, наприклад, С. Флорін, С. Влахов, О. Бурбак, Р. Зорівчак, А. Суперанська, Й. Рецкер, Вл. Россельс, А. Федоров, А. Швайцер та ін. На наш погляд, найбільш вдалою виявилася класифікація С. Влахова та С. Флоріна. На їх думку, класифікація реалій має поділ за предметом (географічні, етнографічні, соціально-політичні реалії) та поділ на місцеві (у площині однієї мови: їх реалії (переважно застарілі слова) та реалії інших людей (або запозичення, тобто слова іноземної мови). походження в словниковому запасі мови, або калька, тобто поморфемні або послідовні переклади імен іноземних предметів, або транскрибовані реалії іншої мови); які належать до однієї з пари мов і тому чужі іншій мові). Також була проаналізована класифікація за Р. П. Зорівчаком, який подав її в історико-семантичному та структурному відношенні. В історико-семантичному плані виділяють: 1. фактично реалії (при наявних референтах): укр. коломийка, трембіта та інші; 2. історичні реалії - семантичні архаїзми, які внаслідок зникнення референтів потрапляють до історично дискантової лексики, втративши життєздатність: укр. сакральне, сморід, мінне поле та ін. Структурно розрізняють реалії-мономи, реалії-поліноми номінативного характеру, реалії-фразеологізми. Крім того, під час перекладацької практики пропонується розрізняти явні та неявні (приховані) реалії. Можна сказати, що класифікації, запропоновані радянськими та українськими вченими, розглядаються з різних точок зору, тому ми можемо вивчати, аналізувати та порівнювати їх, але ми бачимо можливість більш детального вивчення класифікації та можливого введення нової, більш уніфікована класифікація реалій. Це свідчить про те, що тема дослідження є однією з найцікавіших і менш вивчених в історії перекладу.

4. Охарактеризували засоби і особливості перекладу реалій. щодо відтворення реалій в американських та британських перекладах, з точки зору адекватності перекладу, ми розглядаємо транскрипцію (із примітками, якщо

потрібне пояснення терміна), контекстний переклад, описовий (описовий) метод тощо. Бути найбільш доцільними способами перекладу. Великий практичний інтерес представляють способи відтворення реалій. Таких способів дев'ять: комбінована реномінація; описова перифраза; транскрипція (транслітерація); ситуаційний аналог; трасування; гіперонімічне перейменування (узагальнення); транспозиція на конотативному рівні; метод асиміляції (синонімічна заміна); контекстуальна інтерпретація реалій. Найпоширенішим в англійських перекладах української прози є метод комбінованої реномінації (25% випадків усіх), який є поєднанням іноземної транскрипції, транслітерації слова-реальності з описовою перифразою, що дозволяє розкрити семантику реальності та водночас передають його первісний характер. У примітці до тексту може бути дана друга частина поєднаної назви - описова перифраза, а при подальшому використанні дійсності вона (перифраза), як правило, опускається. На думку С. Флоріна та С. Влахова, у практичному перекладі існують такі засоби передачі реалій: транскрипція (транслітерація), трасування, напівкалькування; розвиток; семантичний неологізм; Орієнтовний переклад: відповідність за родами та видами; функціональний аналог; опис, пояснення, тлумачення; контекстний переклад. На наш погляд, проблема перекладу реалій не досліджена і не вивчена в повному обсязі, що відкриває можливості для подальшого поглибленого вивчення цієї теми перекладачами та перекладознавцями.

5. Проаналізували категорію імпліцитності в художньому тексті та проблеми її перекладу. Можна розглядати імплікацію як особливий спосіб передачі інформації, яка не отримує прямої вербалізації, але індикується експліцитними вербальними й невербальними елементами. Імпліцитною інформацією вважається оцінна й асоціативна інформація. Імпліцитний спосіб викладу інформації передбачає залучення адресата до декодування інформації через логічні співставлення, висновки, умовиводи, активізує ментальні процеси, а також збільшує ефективність впливу вислову на адресата, конкретизує експліцитну інформацію, посилює ефективність комунікації в цілому.

6. Зробили аналіз перекладу реалій з англійської мови на українську на матеріалі романів Ю. Андруховича «Московіада» та «Рекреації». Просторові рамки розвідки дозволили нам розглянути лише реалії-іменники. Досліджений матеріал свідчить, що найчастіше застосовуваним як в англомовних, так і в польських перекладах методом відтворення реалій був метод дескриптивної перифрази. Цей метод, попри те, що дозволяє забезпечити високий ступінь експліцитності в перекладі, не є найдосконалішим відносно міри донесення до читача цільового тексту локальної інформації реалій першотвору, а отже його колориту. Опозиція, що існувала між своїми та чужими реаліями в текстах оригіналів Андруховича в перекладах послаблена за рахунок того, що, передаючи певну їх частину, перекладачі не зуміли відтворити національно-культурної інформації, котру вони містять. Цікавим з погляду досить ефективного подолання труднощів цього плану є метод супроводження реалій особливо важливих для розпізнання авторських імплікацій примітками, застосований ширше англомовним перекладачем «Рекреацій» і рідше також і англомовним перекладачем «Московіади».

7. Проаналізували способи відтворення радянізмів, діалектизмів та суржикізмів на основі перекладів творів Ю. Андруховича. Нам вдалося виокремити такі основні перекладацькі стратегії: компенсація, експлікація, транслітерація, вилучення, конкретизація, додавання, нейтралізація, лексикалізація. Головний висновок, який можна зробити, полягає в тому, що переклад діалектного мовлення завжди буде нести за собою втрати. Адже дві різні мови, навіть попри часткову схожість у граматиці чи лексиці, уявляють одну і ту ж реальність у різних площинах, за правилами, установленими їхнім світоглядом. Саме тому принагідно відзначаємо, що переклад знижено-розмовної мови – це є боротьба не на мовному рівні, ця боротьба існує на рівні культур.

В результаті всебічного перекладацького дослідження, проведеного в рамках представленої дипломної роботи, було підтверджено актуальність аналітичної роботи у галузі дослідження видів перекладу української художньої

літератури, зокрема непрямого перекладу. Відповідно до поставлених завдань були висвітлені основні положення та концепції соціологічних, нарративно-складних та пост-перекладознавчих підходів, які існують у перекладознавстві та в даний час активно розробляються теоретиками та практиками перекладу. Загальною основою їх теорій є підхід до процесу перекладу з позиції ролі агента / продюсера перекладу, тобто перекладача. Все більше і більше перекладачів і перекладачів наголошують на домінуючій ролі перекладача, його тілі та етиці. Стратегії перекладу української прози та явище непрямого перекладу вивчались переважно з позицій перекладацьких студій, тобто аналізуючи всі частини текстової основи перекладу. Ми врахували всі гіпотетичні та фактичні фактори роботи перекладачів та відповідно проаналізували причинно-наслідковий зв'язок негативної та позитивної динаміки відтворення семантичних та стилістичних особливостей оригіналів у перекладах. Таким чином, ми виявили, що для найуспішнішого перекладу не лише важливими є не лише часові та ідеологічні фактори, але й особисті, тобто мотивація перекладачів через економічний, соціальний та символічний капітал. Це підтвердили парадоксальні приклади позитивної кореляції непрямого перекладу з оригіналом (а не текстом-посередником) та негативної кореляції прямого перекладу з вихідним текстом.

Наприкінці нашої роботи я хотів би відзначити, що ми досягли своїх цілей і віримо, що наші дослідження допоможуть краще зрозуміти таку одиницю перекладу, як реальність, і допоможуть у перекладі творів англійських чи американських авторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Наукові праці

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод. – М.: Международные отношения, 1975.
2. Берков В.П. Вопросы двуязычной лексикографии. – Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1973. – 191 с. 8. Андрухович Ю. Рекреації. – Львів: ЛА «Піраміда», 2005. – 144 с.
3. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В. С. Виноградов. – М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.
4. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. – М.: Высшая школа, 1986 – 416 с.
5. Зорівчак Р. П. Реалія в художньому мовленні: перекладознавчий аспект / Р. П. Зорівчак. – Львів: Іноземна філологія, 1994. – 286 с.
6. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози). – Львів: Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. – 216 с.
7. Левицкая Т.Р., Фитерман А.М. Проблемы перевода. – М.: Международные отношения, 1976. – С. 148-150.
8. Мороз А.А. Реалія як об'єкт лінгвістичного дослідження. – Бердянськ, 1999. – С. 104
9. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. – М., 1974. – С. 45
- 10.Соболев Л.Н. О переводе образа образом. В сборнике «Вопросы художественного перевода». – М.: Советский писатель, 1955. – С. 270-290.
- 11.Суперанская А.В. Принципы передачи безэквивалентной лексики //Великобритания, лингвострановедческий словарь. – М., 1978. – С. 468-476.
12. Федоров А.В. Введение в теорию перевода. – М.: Изд-во на иностр. яз., 1958.
13. Шахова К.А., Баканов А.Г. Заметки о переводе слов-реалий. // Теорія і практика перекладу. – К., 1979. – С. 94-95.

14. Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика. – М.: Воениздат, 1973. – С. 250-251.
15. Lewicki R. *Obcość w odbiorze przekładu.* – Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2000. – 172 s.
16. Славова Л.Л., Борисенко Н.Д. Лінгвокультурологічні основи перекладу: Навчально-методичний посібник (англійською мовою). – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2016. – 84 с. (4,9 др.арк)
17. Славова Л.Л., Святюк Ю.В. Особливості перекладу економічних текстів. *Translation of Economic Texts: Навчальний посібник (англійською мовою).* – Київ : Знання, 2016. – 208 с. (12,09 др.арк)
18. Славова Л.Л., Антонюк Н.М. *Present-day English Terminology : Theory and Practice : [навч. посіб. (англ. мовою)].* – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2016. – 120 с. (5 др.арк)
19. Возна М.О. *Cross-cultural Communicative Competence In the Language Teaching of Future Translators// Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, III(33), Issue: 66.* – Budapest, 2015. – Pp. 20-23. (журнал включено до наукометричних баз: INNO SPACE Scientific Journal Impact Factor: 2.642; Directory of Research Journal Indexing, Ulrichs Web Global Serials Directory, Union of International Associations Yearbook, Scribd, Academia.edu, GoogleScholar) (0,42 друк.арк.).
20. Возна М.О. *Pragmatic Adaptation in Translation of Ideologically-Loaded Lexicalized Concepts. // Science and Education a New Dimension. Philology, IV(18), Issue: 80.* – Budapest, 2016. – Pp. 111-115. (журнал включено до наукометричних баз: INNO SPACE Scientific Journal Impact Factor: 2.642; Directory of Research Journal Indexing, Ulrichs Web Global Serials Directory, Union of International Associations Yearbook, Scribd, Academia.edu, GoogleScholar) (0,42 друк.арк.)
21. Возна М.О., Антонюк Н.М., Гапонів О.Б. Особливості перекладу англomовних комедійних фільмів українською мовою//Мова і культура.

(Науковий журнал). – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2016. – Вип.19. – Том 1(181) – С. 376-382. (0,25 друк. арк.)

22. Гач Н. О. Dynamic construal of proper names' meaning within the poetic discourse interpretation [Електронний Ресурс]: // Cognitive Linguistics in Wroclaw: Conference proceedings. — 2015. — Режим доступу: <https://sites.google.com/site/coglingwroc/panels/cognitive-semantic/paper-4>. (0,3 др. арк.)

23. Гач Н. О. Proper Names: Linguistic Conceptualization of Cultural Continuum // US-China Foreign Language. – NY: David Publishing Company, 2016. – Volume 14, Number 10, Serial Number 157. – Pp. 690-699. (0,9 др. арк.) (журнал включено до наукометричних баз: AcademicKeys, Bielefeld Academic Search Engine, Chinese Database of CEPS, Airiti Inc., Taiwan, Chinese Scientific Journals Database, VIP Corporation, Chongqing, P.R.C., CiteFactor (USA), Database of EBSCO, Massachusetts, USA, Electronic Journals Library, getCITED, Google Scholar, INNO SPACE, J-Gate, LLBA database of CSA (Cambridge Scientific Abstracts), USA, Newjour, OCLC (Online Computer Library Center, Inc.), USA, Polish Scholarly Bibliography, ProQuest Research Library, UK, Scientific Indexing Services, SJournals, Sjournals Index, Socol@r, Summon Serials Solutions, Turkish Education Index, Ulrich's Periodicals Directory, WorldCat, SCImago Journal and Country Rank, CNKI)

24. Гач Н.О. Азійсько-американська поезія: лінгвокультурний аспект дослідження // Мова і культура. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. – Вип. 17. – Т. VII (175) . — С. 109-114. (0,46 др. арк.)

25. Гач Н.О. Актуалізація еко-тематики в американському політичному дискурсі // Мова і культура. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. – Вип. 18. – Т. VIII (178) . — С. 373-379. (0,53 др. арк.)

26. Гач Н.О. Актуалізація концепції біорегіоналізму у сучасній афро-американській еко-поезії // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія «Філологічні

науки». – Кіровоград: Видавець Лисенко В. Ф., 2016. – Вип. 145. – С. 376-381. (0,5 др. арк.)

27. Гач Н.О. Парадигма еко-лінгвістичних досліджень у контексті сучасних підходів до дискурс-аналізу // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – Вип. 59. – С. 49-52. (0, 57 др. арк.)

28. Гач Н.О. Символізм флори в афро–американській поезії: лінгвокогнітивний аспект дослідження // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2016. – Вип. 62. – С. 83-85. (0,45 др. арк.)

29. Гриценко М. В. Кросовер-література в перекладі та її цільова аудиторія // Мовні і концептуальні картини світу. Зб. наук. пр. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2015. – Вип. 1 (52). – С. 190-203. (0,58 друк. арк.)

30. Довганчина Р.Г., Некряч Т.Є. Hemingway’s Hard Luck with the Cinema: Visualization Challenges // Science and Education a New Dimension. Philology, III (14), Issue: 65, October 2016. – P.13-17. – 0,5 др.арк. – p-ISSN 2308-5258 (журнал включено до наукометричних баз: INNO SPACE Scientific Journal Impact Factor: 2.642; Directory of Research Journal Indexing, Ulrichs Web Global Serials Directory, Union of International Associations Yearbook, Scribd, Academia.edu, GoogleScholar)

31. Дубенко О.Ю. Linguocultural roots of comparative poetic studies // Science and Education: a New Dimension. Philology, IV (18), Issue 80. – Budapest, 2016. – P. 30–33. (журнал включено до наукометричних баз: INNO SPACE Scientific Journal Impact Factor: 2.642; Directory of Research Journal Indexing, Ulrichs Web Global Serials Directory, Union of International Associations Yearbook, Scribd, Academia.edu, GoogleScholar)

32. Карабан В.И., Карабан А.В. Узусология перекладу // Мова і культура. Вип. 19, Том 1 (181). – Київ: Видавництво Бураго, 2016. – С. 369-375 (0,29 друк. арк.)

33. Карабан В.І., Карабан А.В. A Ukrainian-English Translation Glossary of Politically Correct Gender-Neutral Words // Стиль і переклад. — Вип. 1(3). — Київ, 2016. — С. 243-261. (0,86 друк арк)
34. Карабан В.І., Рудницька Н.М. Political Correstness in Ukrainian-English Translation: the Use of Gender Neutral Words // Стиль і переклад. — Вип. 1(3). — Київ, 2016. — С. 211-220. (0,5 друк. арк.)
35. Колодій Б. М. Відмінності дубльованого та субтитрованого перекладу (на матеріалі американської кінострічки «Прислуга» (“The Help”))/ Б. М. Колодій /Science of Europe (Global science center LP). — Vol. 3, No 5 (5). — Praha, 2016. — р. 75-79. (журнал включено до наукометричних баз:: номер договору з РИНЦ — номер 259-04/2016; LinkedInSlideShare; Сервис Issuu; Calaméo).
36. Колодій Б. М. Застосування прийомів створення комічного ефекту в американській комедії ситуацій та особливості їхнього перекладу українською мовою //Science and Education a new Dimension. Philology, IV(19). — Issue: 84. — Budapest, 2016. — р. 19-23. (журнал включено до наукометричних баз: Index copernicus: ICV 2014: 70.95; Global Impact Factor (gif): 2013: 0.545; 2014: 0.676; 2015:0.787; Inno Space Scientific Journal impact factor: 2013: 2.642; 2014: 4,685; ISI (international scientific indexing) impact factor: 2013: 0.465; 2014: 215 Google Scholar; Directory of Research Gournal Indexing; Ulrichs web global serials directory; Union of international associations yearbook).
37. Колодій Б. М., Ярошенко К. Є. Відтворення прагматичного потенціалу деяких складових рекламного тексту у перекладі українською мовою (на матеріалі англомовної реклами парфумерно-косметичної продукції) //Мовні і концептуальні картини світу. — Вип. 55. — К.: КНУ ім. Т.Шевченка, ВПЦ «Київський університет», 2016. — С. 169 – 178. (0,4 др.арк)
38. Колодій Б., Ковальова В. Відтворення вербальних засобів комічного в аудіовізуальному перекладі англомовних ситко мів українською мовою // Наукові записки. — Випуск 144. — Серія: Філологічні науки. — Кіровоград: Видавець Лисенко В.Ф., 2016. — С. 161 – 166. (0,25 др.арк)

39. Коломієць Л.В. Лукашеві переклади жартівливих віршів Льюїса Керрола в редакції І. Малковича й зіставленні з новими перекладами В. Корнієнка (до 95-річчя Миколи Лукаша) // Науковий вісник Херсонського державного університету, 2016. – Вип. 1. – С. 11-18 (0,57 друк. арк.)
40. Кузьміна К.А. До питання неперекладності (на матеріалі англійських перекладів українських казок) // «Мова і культура». – К.: Видавн. дім Дмитра Бураго, 2015. – Вип. 18. – Том III (178). – С. 253–262. (0,6 друк. арк.) (фахове видання)
41. Кузьміна К.А. Навчання перекладу: обмін досвідом // Мовні і концептуальні картини світу». – К.: Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, 2015. – Вип. 1 (52). – С. 389–396 (0,4 друк. арк.)
42. Мовчан Б.В. Еволюція відтворення фразеології в українському художньому перекладі ХХ–ХХІ ст. // Актуальні проблеми української лінгвістики : теорія і практика. – К. : Видавництво Київського університету, 2015. – Вип. 31. С. 95 – 113. (0,83 друк. арк.)
43. Мовчан Б.В. Роль образних фразеологізмів у авторському ідіостилі та їх відтворення в англійсько-українському перекладі // Вісник Черкаського університету. Серія «Філологічні науки». – Черкаси, 2015. – № 5 (338). – С. 114 – 120. (0,57 друк. арк.)
44. Нечипоренко М. Ю. Відтворення суржикових елементів прози Ю.Андруховича у перекладах англійською та польською мовами // *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*. – Варшава, 2016. – Вип. 9. – Т. 2. – С. 93-98.
45. Поворознюк Р.В. Вплив перекладацької рецепції на формування жанру передопераційних інструкцій для пацієнтів//Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2016. – Вип. 144. – С.204-215. (0,7 друк.арк.)

46. Порваторознюк Р.В. Rendering medical terminology variation within a fictional text (based on the Ukrainian and Russian translations of “A Study in Scarlet”, “The Sign of the Four” and “The Hound of the Baskervilles” by A.Conan Doyle)// //Материалы III Международной молодёжной научно-практической конференции «Молодежь и наука: слово, текст, личность». – Ульяновск: ФГБОУ ВПО «УлГПУ им.И.Н.Ульянова», 2016.– Т.1. – С.276-282. (0,5 друк. арк.)
47. Порваторознюк Р.В. «Модель розподілу зусиль» Д. Жилия як запорука успіху усного перекладу// Науковий вісник Херсонського державного університету. – Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2016. – Вип. 3. – С.44-49. (0,4 друк. арк.)
48. Порваторознюк Р.В. New voice: translating medical questionnaires (у співавторстві з Дзерович Н.І., Поворознюком В.В.)//Sciences of Europe. – Praha: Global Science Center LP, 2016. – 2(2). – Vol.1. – С.52-64.
49. Порваторознюк Р.В. Вплив жанрових особливостей на переклад медичних текстів (на матеріалі наукових статей)// Збірник наукових праць «Велес» за матеріалами II Міжнародної конференції «Весняні наукові читання» (м. Київ, 28 квітня 2016 р.). – К.: Центр наукових публікацій, 2016. – Част.1. – С.115-120. (0,4 друк.арк.)
50. Порваторознюк Р.В. Вплив перекладацької рецепції на формування жанру передопераційних інструкцій для пацієнтів//Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2016. – Вип. 144. – С.204-215. (0,5 друк. арк.)
51. Порваторознюк Р.В. Інформована згода як об’єкт перекладознавчих студій//«Наукові записки» Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя. (Серія Філологічні науки). – Ніжин, 2016. – Кн. 2. – С.67-76. (0,6 друк. арк.)
52. Порваторознюк Р.В. Особенности перевода научной медицинской статьи//Материалы III Международной молодёжной научно-практической

конференции «Молодежь и наука: слово, текст, личность». – Ульяновск: ФГБОУ ВПО «УлГПУ им.И.Н.Ульянова», 2016.– Т.1. – С.266-276. (0,6 друк. арк.)

53. Порворознюк Р.В. Перевод заголовков медицинских статей//Сборник статей международной исследовательской организации “Cognitio” по материалам IX международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы науки XXI века» (г. Москва, 30 квітня 2016 р.) – М.: Международная исследовательская организация “Cognitio”, 2016. – Част.1. – С. 123-127. (0,4 друк.арк.)

54. Порворознюк Р.В. Переклад інтертекстуальних елементів у медичних монографіях: засадничі принципи//Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – Серія: Філологія. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2016. – Вип. 22. – С.194-198. (0,2 друк. арк.)

55. Радчук В.Д. Як перекласти поетичне “ледь-ледь”? // Дивослово. – 2016, № 3. – С. 33–37; Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики: Науковий журнал. – Вип. 11–12, ч. 2. – Чернівці: ЧНУ імені Юрія Федьковича; вид. дім “Родовід”, 2016. – С. 185–191.. (22672 зн.)

56. Радчук В.Д.. On Verbal Tools To Open Our Past And Future Wider (До дієвості мовних знарядь історії та футурології) // Американські та британські студії: мовознавство, літературознавство, міжкультурна комунікація: Збірник наукових праць / за заг. ред. А. Г. Гудманяна, О. Г. Шостак. – Київ: Талком, 2016. – С. 232–243. (23947 зн.)

57. Славова Л.Л. Домінантні мовленнєві акти у складі дискурсу американського та українського політика // STUDIA LINGUISTICA. Вип.9. – К.6 Видавничий дім Дмитра Бураго, 2016. – С. 320-326 (0,45 др. арк.)

58. Славова Л.Л. Жанровая стратификация политических дискурсивных практик в разных языковых континуумах: <http://research-journal.org>: Международный научно-исследовательский журнал. — 2016. DOI: 10.18454/IRJ.2016.45.006. – ISSN 2227-6017. (0,6 др. арк.)

59. Славова Л.Л. Кооперативна та конфронтативна мегастратегії в аспекті зіставної політичної лінгвоперсонології // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету. Серія Філологічні науки. – Кіровоград, 2016. – С. 75-78 (0,5 др. арк.)
60. Славова Л.Л. Кулінарна метафора в американському та українському політичному дискурсі// Актуальні проблеми філології та перекладознавства: Зб. наук. пр. Вип. 10. Т. 3. – С. 57-61. (0,6 др.арк)
61. Гапонів О.Б., Возна М.О. Лінгвокраїнознавство. Англійські країни: підручник. Вид.2-ге. – Вінниця: Нова книга, 2016. -352 с. (36.96друк.арк.)
62. Возна М.О. Англійська мова для старших курсів: підручник / ред. Карабан В.І. – Вінниця: Нова книга, 2016. – 256с. (14,93друк.арк.).
63. Андрієнко Т. П. Lost and found in translation: translation strategies for representing the author's individual style in belles-lettres – // Стиль і переклад: Зб. наук. праць. Вип. 3.
64. Андрієнко Т. П. Translation across time: natural and strategic archaization of translation // Translation Journal. October 2016. <http://translationjournal.net/October-2016/translation-across-time-natural-and-strategic-archaization-of-translation.html>
65. Андрієнко Т. П. Когнітивний аспект перекладацького дискурсу // East European journal of psycholinguistics. 2016, Вип. 3(1), с. 23–33. DOI: 10.5281/zenodo.60174
66. Спіцина В.Є. Philosophical symbol in Hannah Arendt's works: translation particularities // Стиль і переклад. – Київ 2016. – Випуск №3. С.216-227. (0,6 др.арк)
67. Спіцина В.Є. Особливості перекладу феноменологічної філософської думки Х.Арендт // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія. – Видавничий центр КНЛУ, 2016.–Том 19. №1. – С.107-113. (0,3 др.арк)

68. Тригуб А.М. Жанрове різноманіття перекладних творів Володимира Митрофанова // Мова і культура (Науковий журнал). – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. – Вип. 17. – Т. VII (175). – С. 509-516 (0,3 др.арк.)
69. Тригуб А.М. Перекладацька стратегія Володимира Митрофанова : мовностилістичний аспект. Science and Education a New Dimension. – Budapest, 2015. – Philology, III (15), Issue: 68, – С. 92–96. (0,2 др.арк.) (журнал включено до наукометричних баз: Index Copernicus: ICV 2014: 70.95, INNO SPACE Scientific Journal Impact Factor: 2013: 2.62; 2014: 4,685, ISI Impact Factor: 2013: 0.465; 2014: 1.215).
70. Тригуб А.М. Самоцензура Митрофанова – перекладача (на прикладі роману Гаррієт Бічер-Стоу “Хатина дядька Тома”). //Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія “Філологічна”: збірник наукових праць: – Острого: Вид-во Національного університету “Острозька академія”, 2015. – Вип. 59. – С. 218-221. (0,1 др.арк)

Джерела ілюстративного матеріалу

71. Yuri Andrukhovych. Recreations / Translated and with an introduction by Marko Pavlyshyn. Edmonton – Toronto: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 1998.
72. Andrukhovych Yuri. The Moscoviad. Translated by Vitaly Chernetsky. Manuscript / Yuri Andrukhovych.
73. Андрухович Ю. Московіяда, Роман жахів. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000.
74. Андрухович Ю. І. Рекреації: [роман] / Юрій Андрухович. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2005.
75. Yuri Andrukhovych. Perverzion. Michael M. Naydan (Translation)
76. Yuri Andrukhovych. Twelve Circles. Vitaly Chernetsky (Translation)
77. Ставицька Л. Суржик: міф, мова, стиль / Л. Ставицька // Мандрівець. – 2002. – No 1. – С. 18–27.

78. Ставицька Л. Суржик: суміш, мова, комунікація / Л. Ставицька, В. Труб // Українсько-російська двомовність. Лінгвосоціокультурні аспекти : [зб. наук. праць]; за заг. ред. Л. Ставицької. – К. : Пульсари, 2007. – С. 31–120.
79. Тараненко О. О. Українсько-російський суржик: статус, тенденції, оцінки, прогнози / О. О. Тараненко // Мовознавство. – 2008. – № 1. – С. 14–30.
80. Андрухович Юрій. Дванадцять Обручів. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2003.

Довідкова література

81. Великий тлумачний словник української мови (Укладач і головний редактор В.Т. Бусел). – К., Ірпінь: ВТФ "Перун", 2004. – 1440 с.
82. Словник української мови. У 11т.- К.: Наукова думка, 1974. – Т. V. - 840 с.
83. Довідник з культури мови: посібник / за ред. С. Єрмоленко – К. : Вища школа, 2005. – 399 с.
84. Коваль, А. Практична стилістика сучасної української мови / А.Коваль. – К. : Вища шк., 1987. – 352 с.
85. Плющ, М. Граматика української мови: у 2 ч. Ч. 1. Морфеміка, словотвір, морфологія / М.Я Плющ. – К.: Вища шк., 2005. – 286 с.
86. Пономарів, О. Стилістика сучасної української літературної мови / О. Пономарів. – К. : Либідь, 1992. – 248 с.
87. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні; Ін-т української мови. – К. : Наук. думка, 2000. – 240 с.
88. Бурячок, А. Орфографічний словник української мови / А. Бурячок. – К. : Наукова думка, 2002. – 464 с.
89. Ганич, Д. Русско-украинский и украинско-русский словарь / Д. Ганич, С.Олійник. – К., 1990.
90. Ганич, Д. Словник лінгвістичних термінів / Д. Ганич, С.Олійник. – К., 1985.

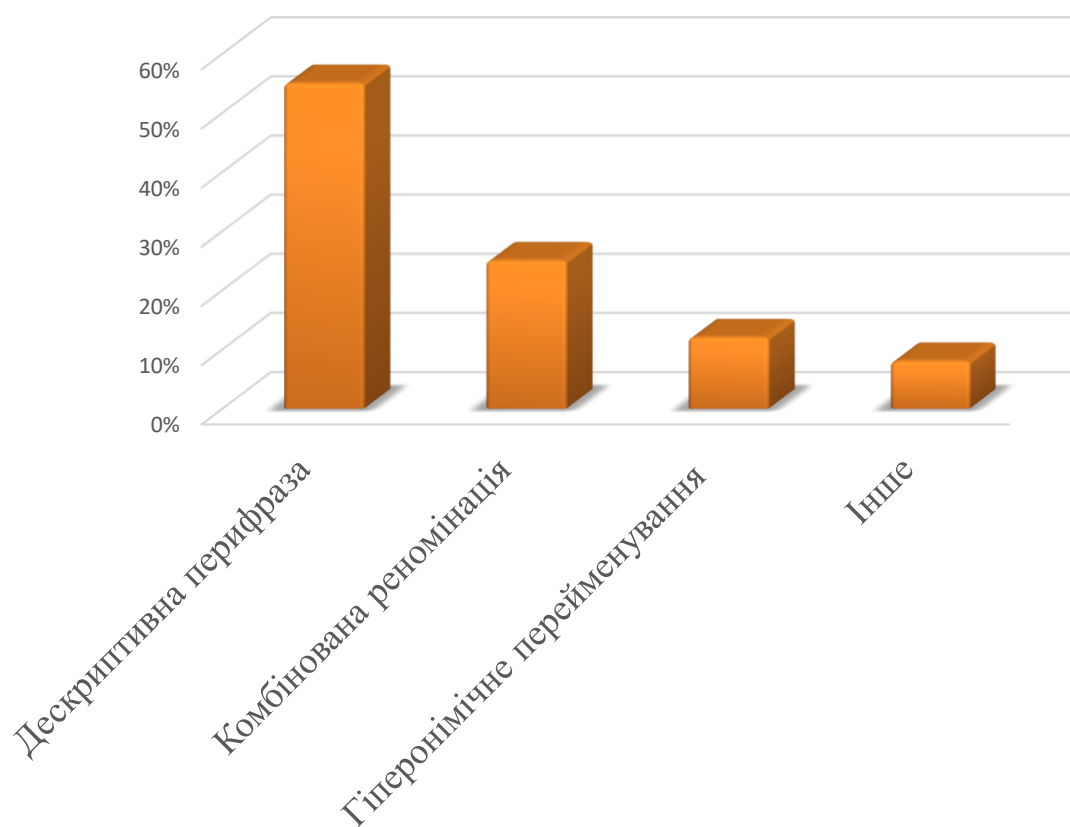
Електронні джерела

91. Львівська газета. – 2005. – № 133 (699). – <http://gazeta.lviv.ua/articles/2005/07/29/7426/>
92. Газетапо-українськи. – 2006. – № 76. – <http://www.gpu-ua.info/print.php?&id=104589>
93. <http://www.websters-online-dictionary.org/definition/hut>
94. <http://www.thefreedictionary.com/Russkies>
95. <http://pl.wikipedia.org/wiki/Tryzub>
96. <https://www.youtube.com/watch?v=AozfcLXkle0>
97. <https://www.youtube.com/watch?v=sIGp5MKaOtU>
98. http://ababahalamaha.com.ua/uk/Листи_в_Україну
99. <http://bukvoid.com.ua/events/bookmarket/2013/03/29/101331.html>
100. <http://zbruc.eu/node/35076>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Зведена картина способів відтворення реалій в англійському перекладі роману Ю.Андруховича “Рекреації”

ДОДАТОК Б

**Таблиця деяких авторських імплікацій в оригінальному творі
Ю.Андруховича «Московіада» і їх переклади англійською мовою**

Реалія (оригінал)	Переклад	Вжитий перекладачем спосіб перекладу
Тернослива	<i>Plums</i>	Гіперонімічне перейменування
Бандурист	<i>Bandura-playing minstrel</i>	Дескриптивна перифраза
Гуцули (реалія-етнонім)	<i>Hutsuls (з приміткою)</i>	Транскрипція
Писанкар	<i>Easter egg painter</i>	Дескриптивна перифраза
Кацапи та москаль (реалії-прізвиська)	<i>Russkies and Moskovite</i>	Словникові відповідники
Тризуб (суспільно- політична реалія)	<i>Trident</i>	Калькування
Козацький оселедець	<i>Cossack oseledets cut</i>	Комбінована реномінація
Гердан	<i>Necklace</i>	Гіперонімічне перейменування

ДОДАТОК В

Таблиця радянізмів, використаних у творах «Московіада» та «Рекреації», та їх переклад англійською мовою.

Реалія (оригінал)	Переклад	Вжитий перекладачем спосіб перекладу
Політбюро	<i>The Politburo</i>	Транскрипція
Міськком комсомолу	<i>Komsomol City Committee</i>	Заміна радянізмів-аббревіатур повною формою
Піонери	<i>Pioneers</i>	Близький семантичний відповідник
Народна артистка	<i>The true artist of our people</i>	Ситуативний відповідник, відтворення імпліцитного значення (іронічних конотацій)
Обком партії	<i>Regional party committee</i>	Заміна радянізмів-аббревіатур повною формою
Перші комсомольці	<i>Founders of the Komsomol</i>	Дескриптивна перифраза
Герой Соціалістичної Праці	<i>Hero of Socialist Labour</i>	Калькування
Безіменний солдат	<i>Passing Soldier</i>	Близький семантичний відповідник
П'ятирічки	<i>Five year plans</i>	Дескриптивна перифраза

ДОДАТОК Г

Таблиця деяких діалектизмів та суржикізмів, використаних у творах «Московіада» та «Рекреації», та їх переклад англійською мовою.

Реалія (оригінал)	Переклад	Вжитий перекладачем спосіб перекладу
Гутірка	<i>Chit-chat</i>	Розмовна лексика – ситуативний відповідник
Дідо	<i>Granddad</i>	Розмовна лексика – ситуативний відповідник
Які гроші, які гроші, о чом шепчеш, синак?	What <i>money</i> , what are you <i>blabbering</i> about, sonny?	Нейтралізація та гра з шрифтами
Бо я здам єво в любую касу і гроші получу	Because I <i>can return</i> it to a travel agency and <i>get the money back</i>	Нейтралізація та гра з шрифтами